

REDEMPTIO

A JÁSZ ÉS KUN TELEPÜLÉSEK HONISMERETI LAPJA

XXX. ÉVFOLYAM 6. SZÁM

Ára: 500 Ft

2023. DECEMBER

REDEMPTIO (latin szó, ejtsd: redempció) – visszavásárlás, megváltás, önmegváltás. A szó az 1745-ös Jászkun Redemptiora utal, amikor a jászok és a kunok példás összefogással, saját erejükből visszavásárolták kiváltságaikat. Mária Terézia magyar királynő 1745. május 6-án írta alá a jászok és a kunok redempcionális diplomáját.

*Minden kedves olvasónknak békés karácsonyi ünnepeket
és boldog új évet kíván a szerkesztőség.*

A Jászsági Hagyományörző Egylet tagjai a betlehem körül

Fotó: Gémesi Balázs

ÍZELÍTŐ A TARTALOMBÓL

„Jászbirinyi jóemberek vagyunk mi” Betlehemezés
a Jászságban és Lajosmizsén2-6. oldal
JÁSZ-KUN TÖRTÉNELMI ARCKÉPEK.....7-8. oldal
Emlékezés régi jászbereinyi tanárookra XL..... 9-10. oldal
Egy hányatott sorsú elemi népiskolai tanítónő11-13. oldal
A Pro Archivó-díj túrkevei kitüntettetje 15. oldal
Bedekovich Emlékkonferencia Jászfényszarun..... 16-17. oldal
Elöltöltős történelem.....19. oldal

KÖNYVISMERTETŐ

B. Jánosi Gyöngyi (1948–2022)..... 20-22. oldal
A KÖE Kunhímző Közösség tagjai Délvidéken..... 22-23. oldal
10 éves a Lajosmizsei Jász Hímzőkör 24-25. oldal
KÖNYVISMERTETŐ
Jászapáti évtizedek (1945-től) I-II..... 26. oldal
KÉPES KRÓNIKA
A jászkapitányok erdélyi kirándulásáról..... 31. oldal

„Jászbirinyi jóemberek vagyunk mi”

Betlehemezés a Jászságban és Lajosmizsén

Az advent-vízkereszt idején előadott liturgikus eredetű népi dramatikus-játékok legismertebb és legnépszerűbb része a betlehemezés, középkori válfajáról számtalan elemző mű született. Bár Hartvik győri püspök 11. századi művében említi a vízkeresztjátékot (Tractaus Stellae), amelynek elterjedéséről vagy gyakorlatáról a középkori Magyar Királyságban nincs adat. Egészen a 16. századig nincs ismeretünk a magyar templomi misztériumjátékokról. Felbukkanásuk elsőként a peremvidék városi, főként német ajkú polgári lakosságának adventi hagyományaiából ismert (pl. Besztercebánya, Illava, Eperjes, Pozsony, Segesvár, Ungvár). Színháztörténeti kutatásokból tudjuk, hogy a 17. századtól az egyházi (jezsuita, evangélikus, piarista, unitárius) iskolák előadásai tették népszerűvé a nyugati betlehemesjátékot, a bölcsőjárást, a háromkirályjárást és a csillagjárást. Az első teljes betlehemeszöveget Holl Béla közölte az 1680-as évekből, Ecseg (Nógrád vármegye) községből. Ennek a történelmi betlehemesjátéknak már nincs köze a középkori egyházi misztériumjátékokhoz, igen vegyes anyag: a napkeleti három királlyal együtt szerepel az angyal, Mária, József és az öt(!) pásztor és egy bojtár (pastor parvus). Ez a leírás fontos tényről árul el, ebben már nem diákok szerepelnek, hanem a helyi szenttársulat (konfraternitás) legénytagjai.

A 20. századi népi betlehemezés és a történeti, újkori betlehemi járás közti kapcsolat ismert, de kevésbé dokumentált. Fontos hangsúlyozni, hogy sem a jászsági, sem pedig az általános alföldi 20. századi népi betlehemezés nem vezethető vissza teljességgel az első leírt szövegekre. Olyannyira eltérőek a 20. századiak egymástól, hogy több összöveg feltételezhető, melyek az iskolai színjátszás hatására alakultak ki. A népi dramatikus szokás és a történeti magyar iskoladrámák kapcsolata az énekekben mutatható ki leginkább, igaz egyes énekek a középkori templomi misztériumjátékok és karácsonyi

misék kapcsolatát is sugallja. Egyébként a 21. században leírt betlehemes-játékok már mind iskolai rekonstrukciók, ahogyan azt a betlehemes találkozó adatai is bizonyítják.

A 20. században felgyűjtött jászsági betlehemezés történetében valószínűsíthető a ferencesek aktív iskolai közreműködése, mivel majdnem minden jászsági településről van adat a betlehemezésre. A lajosmizsei betlehemes bemutatásával egyidejűleg Jászberény, Jászsalszentgyörgy és Kunszentmárton (főleg Jászapátiból kitelepültek alapították) változatait vettem alapul, Barna Gábor, Bathó Edit és Gulyás Éva korábbi gyűjtéseiből. Az alföldi, valamint a szorosan vett jászsági és kunsági változatok közti hasonlóságok és különbségek bemutatása egy önálló tanulmányt igényel, annyira szerteágazó, amint ezt már Barna Gábor is jelezte tanulmányában. Jelen tanulmányomban a lajosmizsei betlehemes népi emlékezetben fennmaradt 20. századi változatát ismertetem azzal a kitételrel, hogy a jászberényi és jászapátiból kitelepültek hagyományáról nem jelenthető ki, hogy az 1850-1860-as évek szokása csorbítatlanul maradt fenn az 1920-as, 1930-as évekig.

„Lajosmizsén a betlehemesjátékot mindig nagyon kedvelték”- írta egy volt szereplő 1929-ben, és ez valóban nem áll messze a valóságtól, mivel több adatközlővel sikerült a játék szövegét, énekeit és az előadások kontextusát és hangulatát felidézni. A jászsági betlehemes előadásában a misztérium magasztos érzülete és a népi humor kettőssége alkot szerves egységet, ahogyan azt más etnikumok – sőt még az Amerikába kivándorolt magyarok – betlehemes is igazolja. Azok a nyolcvanévesek is, akik maguk nem vállaltak szerepet, sokszor könnyes szemmel emlékeztek a nehéz gyermekkorukra, amelyet az ünnepi alkalmak, és a fiatalok szórakozásai tették vidámabbá. Az idősebbek tudták, hogy a szövegek, gesztusok és a komikus helyzetek az erotika határát súrolták, a kétértelmű

kiszólásokat értették. Egy Benén történt betlehemezés során, egy juhót is sikerült a legényeknek elcsábítani, mondván: *hát milyen a pásztor juhok nélkül?* A történetnek jó vége lett, mert a juh az István-napi vacsorához a bográcsba került. Az ilyen tréfálkozás inkább a kolompolás, az európai macskazene, a charivari magyarországi válfajának idejére esett, ahol más hasonló *balesetek* is történtek. A betlehemes-játék folyamatos újítások és javítások során formálódott és változott, attól függően, hogy kik játszottak, és milyen felügyelettel. A szereplők a profán szövegeket a pillanatnak vagy a házban tartózkodók személyeknek megfelelően tudták csipőre fordítani, vagy szükség esetén visszafogottabb előadást is tudtak rögtönözni.

A lajosmizsei 20. századi hagyományból kitűnik, a játéknak legalább négy közösségi fajtája különült el. Tanították gyermekeket, sőt még lányokat is a betlehemesjárásra a kántorok, kispapok és a káplánok. Ebben az esetben a plébános beleegyezése és felügyelete meghatározó, sőt elengedhetetlen volt. Lajosmizsén Mihálovits Ernő (1873–1951) plébános 1913-tól kezdve 1945-ig tartó munkálkodása alatt szigorúan kitiltott minden profán szöveget a betlehemesjátékból, és meghatározta az énekek számát és sorrendjét; a csörgősbotok helyett csak kampósbótot engedélyezett. A szomszédos Ladánybenén például egyáltalán nem támogatott semmiféle karácsonyi játékot, ennek ellenére a tanyákon a betlehemezést az 1940-es évekig folytatták, ahogyan nem hiányzott Kerekegyháza sem a karácsonyi ünneplésből. Mihálovits plébános jobbkeze kántora, Tamás (Szmarcs) Antal (1894–1964), volt, aki az énekek betanítását felügyelte és vezette. Tamás nevéhez kötődik még az 1937-es *„Boldog Margit élete”* misztériumjáték megszervezése. Asztalos József (1919–2000), aki 1945-től 1952-ig káplánként szolgált lajosmizsei híveit, már engedékenyebb volt elődjénél: 1946-48-ban ő tanította be a szállás-keresés egyik ún. *bölcsőcske* elnevezésű misztériumdarabját, az úgynevezett bölcsőjárást, lányoknak. Ez a játék része volt a középkori adventi-karácsonyi misztériumoknak, saját énekekkel és szereplőkkel (Mária, József, angyalok), A káplán a bölcsőcske játékhoz egy iparossal külön festett bölcsőt készített.

Az előzőknél kötetlenebb volt az iparos- és kereskedőlegények betlehemes. Ők kimondottan a település központjában, az iparos- és kereskedőcsaládokhoz jártak betlehemezni. A rövid előadást kevés énekkel színesítették, a profán szöveg pedig teljesen hiányzott. Betanulásukban nem vett részt a kántor vagy a káplán, maguk szervezték és maguk döntöttek a szereplőkről, az énekekről, és a bemutatás helyszíneiről is. Ezt a betlehemes csak négy pásztor játszotta, angyalok és bojtárok nélkül. Ennek a változatnak a leírását ismerjük 1929-ből, ifj. Ludányi József kereskedőjövöltából, aki azt írja: *„a játékot két évig én is játszottam... rövid nyelvű ostorral.”* A játék két oldalas leírását elküldte a Néprajzi Múzeumba, ahol megtalálható az Etnológiai Adattárban. Részben az ő leírása alapján tudjuk, ennek a rövid és kissé modoros betlehemezésnek a menetét, amelynek elemei és énekei általánosak voltak az Alföldön.

Az előzőktől erősen különbözött a külterületiek, a tanyán lakó fiatalok betlehemes. Itt elkülönült a kisgyerekek és a nagylegények előadása. Az előbbi a külterületi iskolák és az ott dolgozó tanítók működése határozta meg. A kisiskolákból mintegy tucatnyi volt a lajosmizsei határrészekén (Alsó-és Felső-lajos, Bene, Közös, Mizse), és a környékbeli családok téli ünnepeinek és közösségi intézményei voltak. A 9–12 éves gyerekeknek a pedagógus tanította be a játékot, ő döntötte el a szereplők létszámát és a játék menetét, az énekek kiválogatása is az ő feladata volt. Egy volt tanyasi tanító szerint, 1948-ban felsőbb utasításra leállították a betlehemezést, s ezután csak néhányan kísérelték meg azt felújítani, ám nagyrészüik nem merete vállalni az ezzel járó kockázatot. Ez az előadásforma sem volt olyan hosszú, mint a nagylegények játéka, a profán szövegek itt is hiányoztak a repertoárból.

Az igazi népi színjátékot a nagylegények játéka jelentette, mivel itt már saját maguk vagy esetleg még a fiatal házasságok döntöttek a szereplők személyéről, az énekek számáról, valamint az előadás profán, sőt, eseteként, obszcén jellegéről. Közrejátszott a hangulat fokozásában a pálinkázás, az új bor kóstolgatásának a ténye is. A legények választottak két-három eladósorban lévő lányt, főleg rokont vagy szomszédot, akik az angyalokat alakították.

Arra nem emlékeztek, hogy az angyalokat legények játszották volna. A csoport létszáma a kísérőkkel együtt, elérhette a tíz-tizenöt főt is. Mindig dúlőknek megfelelően – *a dellő szerint mentünk* – jártak be a határt.

A játékot advent legelső vasárnapjától kezdték el tanulni. A szereplői négy pásztor – János, Peti és vezetőjük, Jakab, valamint a vidám, olykor profán szövegeket mondó Karidon (Koridon, Koredob stb). Karidon, mint általában a nemzetközi pásztorjátékok egyik pásztor, nemcsak vicces, de nagyothalló, ami sok félreértésre, és így szójátékokra adott alkalmat. Koridon vagy Karidon Vergilius Eklógájában található pásztorok egyik neve, ahogyan a Makszus vagy Titire (Citera) is. Ami a lajosmizsei változatban kitűnik a pásztorok már mind magyar keresztnéveket kaptak, és nem az első, második és harmadik pásztor nevet, ahogyan a jászberényi betlehemezésben. A jászsalszentgyörgyi játékban a szereplő pásztorok neve Makszus, Citera és Öreg. A lengyel betlehemesjátékban a három pásztor humoros nevet kapott: Csámcsogó, Tejkortyoló, és Lustacsont. Ezek a nevek is mutatják, hogy a korai évszázadokban a papság és az iskola oktatói, a kettő néha ugyanaz, törekedtek a misztériumjátékok lefordításakor a helyi nyelvre és a közönség ízléséhez igazodni.

Hasonlít a jászberényi és jászsalszentgyörgyi betlehemesre a lajosmizsei abban, hogy mindháromban az angyal játssza az egyik főszerepet, ő csenget, és ő köszön be a háziaknak, és kér bocsajást a betlehemesek számára. Az angyalok közül a csengető (*csengetős-angyal*) volt, aki az ünnepi szakralitást, a fegyelmet jelképezte. Az éneklésnél az angyalok is besegítettek a legényeknek, ezért az angyalok kiválasztásánál fő szempont a jó énektudás és a szép énekhang volt. Karidon (Koridon) emlegetése szintén egyezik a két jászsági szöveg alakjával, a Kunszentmártonban lejegyzett anyagban ő nem szerepel. Az étkezésre és a disznótorosra való utalás szintén a két jászságival, nem a kunszentmártonival rokonítja a mizsei betlehemes. A 17. századi első magyar betlehemesjáték leírásában is folyamatos az ételek és a bor emlegetése. Eltérés van a farkasokkal kapcsolatban, mivel a lajosmizsei, a jászberényi és a kunszentmártoni szövegben találni ennek emlegetését, ám

nem a jászsalszentgyörgyi. A ketrecet-keresztet és az iskola-skatulya félrehallás Karidon és a pásztor között csak a lajosmizsei és a jászberényi szövegben szerepel. A pásztorok alvása és az álom legjobban a jászberényi betlehemesben van kidomborítva, a lajosmizseiben kevésbé kap jelentőséget, de szerepel a másik két település szövegeiben is, de csak éppen említés szintjén. Hiányzik a lajosmizsei betlehemesből a pásztorok ajándéka, inkább a háziaktól várják el a pásztorok a kínálást.

Teljesen más a helyzet a betlehemes pásztortáncnál, azaz a jászol körül járt táncnál, amelyre a nemzetközi kutatás is felfigyelt. A szokás ezen része – amelyben a pásztorok csörgősbotjukkal körbejárnak a szobában, azaz lajosmizsei kifejezéssel *mejtáncoják a jászolt* – az egész magyar nyelvterületen ismert volt. Furulyaszóra táncolnak az 1680-as ecsegi betlehemezés pásztorai is. Am nem sajátosan magyar mozzanattal van dolgunk, hiszen a Európa-szerte a középkortól ismert a betlehemi pásztorok és a speciális pásztorjátékok (pl. angol) előadásaiban a táncra való utalás, a pásztorok tánca. Ez is jól mutatja a szokás profánná válását, esetlegesen egy korai, pogány hagyomány fennmaradását annak ellenére, és ez ismert tény, hogy a templomban járt táncot az egyházi zsinatok folyamatosan tiltották. Ami furcsa ebben az az, hogy a nyugat-európai misztériumjátékokban sokszor éppen negatív példaként maradt fenn a táncolás, mint például a zsidók tánca az aranyborjú vagy a keresztre feszített Jézus előtt, vagy éppen a bűnös Salomé tánca. A karácsonyi páasztortáncnak nincs negatív üzenete: a táncolás a pásztorok örömteljes vigységét fejezi ki Jézus születése alkalmából. Egy 15. századi Hessen tartománybeli betlehemezésben például József is táncra perdült a pásztorokkal együtt, amit egy ismert német bölcsőringató énekre (*Resonet et laudibus*) jártak. Ennek hagyománya magyar területen nem, ámde a lengyel misztériumjátékokban igen gazdag énekinccsel kiszínesedve maradt fenn.

Egyedinek tűnik a lajosmizsei betlehemesben a pásztorok hangsúlyosan megjelenő táncolása, mivel a három másik jászsági (eredetű Kunszentmárton esetében) szövegben a körbejárásra és a csörgősbotok ütemes kopogására találunk utalást. Lajosmizsén a *Hallod-e te bojtár, ugorj talpadra* kezdetű

énekre kezdtek el lassan táncolni, majd a *Hej, víg juhászok, csordások* kezdetű énekre egyre gyorsuló tempóval fejeztek be. Ezt a sajátos helyi változatot két valamikori juhászként dolgozó férfi, az 1915-ös Szórád József és az 1924-es születésű Kisjuhász János is megerősítette: a két énekre *nagy tánc volt a jászol körül*, mondta egyikük. Hasonlóan volt táncos része a kisleányok betlehemesének is, ám az egyszerű topogó lépésekből álló, inkább csak zajos körbejárásnak tekinthető. Mivel a jászalszentszörgyörgyi betlehemes a gyűjtő 13–14 éves gyerekektől jegyezte le, amit a tanító rendezett nekik, ahogyan a kunszentmártonit

egy nagyot; a tanyákon egy-egy ostorcsapás a háziaknak is jutott. A másik két pásztor csörgősbotját szorongatva ütemesen verte a földet. Jakab nyakában nagy tarisznya lógott, jelezve foglalkozását, ezen felül, abban gyűjtötték össze a kapott ételmezt, ajándékot (az 1920-as évektől már pénzt is). Az egyik pásztor nyakában kulacs lógott, ami-ben a pálinka volt. A betlehemet hagyományosan fából készítették, maga az építmény egy kettősséget szimbolizált: kívülről templomot, belülről istállót ábrázolt, melynek falait szentképekkel díszítették. Ez a furcsa kettősség a bibliai és az apokrif hagyományokból alakult ki.

Asztalos József káplán a bölcsőjáték szereplőivel, Lajosmizse, 1947

még fiatalabb gyerekek adták elő, a tánc ezért nem szerepelhetett a játékban. Jászberény esetében a következőt jegyezte le a gyűjtő, egy 80 éves adatközlőtől: „A pásztorok a betlehemi templom elé körbeállva, a taktust verve csörgős botjukkal körbe járnak és énekelnek”. Az öreg pásztor vagy ókori nevén Karidon – az „öregsubás juhász” Ludányi Károly leírásában – karaktere a komikum fokozását szolgálta, ügyetlenségével, félrehallásával és esetlen modulataival a háziakat nevette. Ez az európai betlehemesek elmaradhatatlan része, ahogyan például az angol ún. második pásztorjátékban (second shepherd play) a pásztorok a sanyarú sorsukat, valamint a házasság visszasságait karikírozzák ki. A jászági betlehemesben is Karidoné a főszerep, utána Jakabé, aki a külföldi latin szövegekben a Primus pastor azaz első pásztor. Ő ostorával pattogat, néha Karidonra húz rá

Máté evangéliumában Mária egy házban szüli meg Jézust, Lukács evangéliumában az istállóban, majd az újszülöttet egy jászolba fektette le. A hordozható templom vagy istállóépület (jászol) a 17. századvégi cesegi betlehemesjátékban még nem volt ismert. Lajosmizsén „két jászol volt, az egyikben kis Jézus feküdt”, a másikban szalma volt, és mellette állatok voltak. Ludányi szerint „templomtornyát keresztel” díszítették, máskor „alatta csillag” volt; az ajtó fölé a Gloria in Excelsis Deo-t írták. A figurák tehenet, ökröt és szamarat ábrázoltak, a kisebb figura juhót, volt néha még egy kutyának is hely. Ezeket hagyományosan viaszból vagy sóstésztaból gyúrták, az 1920-as évektől többnyire porcelán szobrocskák voltak. Nem volt ismeretlen az egyszerűbb, papírból kivágott állatalak sem, amit a templom belső falára ragasztottak. Nagyobb betlehem-

ben még Józsefet és Szűz Máriát ábrázoló kis szobrot is elhelyeztek gyertyákkal együtt. A gyertyát a játék kezdete előtt meggyújtották *Isten dicsőségére* mondattal, majd az előadás végeztével elfújtak. Az 1950-es évektől már megjelent a zseblámpa is; *betettük az elemeslámpát, oszt égett egész idő alatt*. A betlehemes csapat zajos, haj-haj-haj rigmussal, ostorpattogatással, és botcsörgetéssel adta tudtára a házbelieknek az érkezést. A pásztorok a megváltozott születésének emlegetése mellett a hidegre és a farkasokra panaszkodtak, és ez a két téma megtalálható a kunszentmártoni és a jászberényi betlehemeszésben. A jövételük célját a lajosmizsiek úgy pontosították, hogy mint *Jászberényi jó emberek* kérnek bebocsátást, itt nyilván a jászági családok eredetének a hangsúlyozása volt a cél. A jászberényi szövegben „nagy útról” és a „pusztaságból”, a kunszentmártoni változatban a nyáj mellől, Betlehemből érkeztek a pásztorok. A hangulat fokozását a folyamatos élcelődés, olykor a háziak bevonása a játék szövegébe is előfordult. A betlehemes utolsó fázisaként az ajándékozás volt. Egyre jobban elhalványodott az, hogy a pásztorok hoznak ajándékot a kised Jézusnak vagy inkább a szülőknek. Az ajándékozás egy-egy falat disznótorosból és süteményből állt, de a nagyobb legények még a suba alá is *etettek* dolgokat. Egyik Karidont alakító subája alá is becsapott egy szál kolbászt, ha tehetné. Máskor arról panaszkodott a házigazdának, hogy a lyukas kulacsukat a gazda töltte meg *tüzes forrásvízzel*, hogy a hosszú újtukon a *szegény pásztor-népek* ne szomjazzanak. A lajosmizsei betlehemesjátéknak ez az első közlése, így fontosnak tartom hangsúlyozni azt, hogy a szöveget ebben a teljes változatban valószínűleg sohasem adták elő, hiszen – mint fentebb írtam – legalább három-négy különböző előadási formája élt azon túl, hogy a szokás generációfüggő is volt. A legkiforrottabb szöveget három, valamikori tanyán élő ember tudta elmondani, akik az énekeknek csak egy részére emlékeztek. Benén, pontosabban Berényben lakó adatközlők közül két nő tudta az énekeket, viszont a szövegeket csak töredékesen tudták felidézni. Egyikük többször szerepelt lánykorában anyalként. Más adatközlők is tudtak még énekszöveget, a dallamokat már nem, vagy csak hibásan tudták énekelni azokat. A kutatói

szerencse jelentette a megoldást: a 2000-es évek elején Szomjas-Schiffert György népzenekutató 1955-ös lajosmizsei gyűjtését átadta nekünk, amit nyomtatásban a Helytörténeti és Kulturális Egyesület megjelentetett. A valóságos népének között az összes ének, amely a 20. századi lajosmizsei betlehemes hagyomány része volt, megtalálható. Így nyugodtan kijelenthető, hogy az 1929-es első kis közléstől a 2000-es évek elején gyűjtött szövegekkel és énekekkel, a betlehemeszés 20. századi lajosmizsei szokása az utókor és a kutatás számára megmaradt.

Szereplők:

két-három bojtár, gyerekek
Pásztorok: Jakab, az első pásztor, ostorral, társai Peti és János, idősebb legények, csörgősbottal a kezükben, Karidon, az öreg pásztor
Angyalok, hárman, egyiknek csengő a kezében, másik kettő viszi a betlehemet.

A játék menete:

Az angyal csönget, énekelnek együtt mindenki, ahogy jönnek be: Nagykarácsony éjszakáján Krisztus születése napján...
Bejönnek, az első angyal csönget, és köszönnek:
Dicsértessék a Jézus Krisztus!
Háziak válaszolnak, dicsértessék, majd a gazda mondja:
Ösmerem magukat? Honnan jöttek, kik vagytok?
Jakab, a pásztor:
Jászberényi jó emberek vagyunk mi, Jakab vagyok, bajtársaim meg Jancsi és Peti, Karidon a legöregebb pásztorunk, A hidegtől majd megfagyunk, Farkasokkal nagyot harcoltunk, De nyájunkat, juhainkat nem hagytuk, Az éhségtől korog a mi gyomrunk, Ha engedik, betlehemezni fogunk.
A három pásztor együtt:
Szabad-e betlehemezni?
Házigazda:
Hát, akkor lássanak neki.
Előre jönnek az Angyalok a betlehemesessel, leteszik egy asztalra vagy székre. A házigazda meggyújtja a gyertyákat a betlehemben. Karidon közben nagyot húz Jakab kulacsából. Az angyal csönget, énekelnek mind:
Csordapásztorok, midőn Betlehemben csordát őriznek éjjel a mezőben. Isten angyali jövének melléjük, nagy félelemmel telék meg ő szívök.

Örömet mondok, nagy örömet néktek, mert ma született a ti üdvösségetek...
Jakab, nagyot csettint az ostorával, és így szól a többiekhez:
János pajtás menj előre, Peti pajtás fordítsd össze, Karidon már nagyon öreg, nyája után lassan siet.
Az öreg Karidon elősöfordál:
Jó estét kívánok, kolbászt meg szalonnát, Nem koldulni jöttünk, nem kérünk alamizsnát, Inni sem iszunk, csak mézes pálinkát. A piros bort is megisszuk, Ám mulatozni nem akarunk, Csak egy kicsit táncolgatunk. Megpihenünk, maj' aluszunk, A házigazdának örömhírt hozunk!
Karidon ledől a szoba közepén, ott is marad, horkolni kezd. A betlehemet leteszik egy székre vagy asztalra. Csak az Angyalok folytatják:
Mária, Mária szent teste, A kised Jézuskát megszülte E világra hozta, a mi váltáságunkra Mária, Mária szent teste.
Jakab észreveszi a földön fekvő Karidont, költögetni kezdi:
Kelj föl öreg Karidon, mert jót ütök a fari-don! - ostorával jó nagyokat húz a subás hátára.
Peti is kérleli:
Jössz-e velünk Betlehembe, megszületett a Messiás Heródes várában, kit jövendölt Ézsaiás, Az öreg felül, szeméit dörzsölgetve kérdezi: Ti csak itt kiabáltok, dorbézoltok, a százestendős öregapátokról nem is gondolkotok? Mi született, hol született, melyik várban, a lekvárban?
Peti és János egyszerre:
Nem született várban, csak egy rongyos istállóban. De siessünk, még az éjjel Betlehembe legyünk.
Jakab: *Miért vagy tunya, öreg, rosszat álmodtál?*
Karidon:
Álmodtam, álmodtam, Duna-Tiszát átugrottam. A gazdasszonyt láttam, Ment föl a padlásra, Hozott rőfös kolbászt, Füstölt szalonnát. A gazda ment a pincébe, Boroskancsó a kezébe. De kik ezek itt, farkasok? Jakab: Farkasok? Nem ők itt az angyalok, angyalok!
Karidon: *Nem megyek én vén tehénbe.*

Jakab: *Na, kelj fel öreg, kelj fel,*
Karidon: *Nem köll nekem tejfel.*
Jakab: *Kel fel öreg, menjünk Jézuskát csokolni.*
Karidon: *Miü, Juliskát csokolni?*
Jakab: *Nem, öreg, Betlehembe*
Karidon: *Mi van a tehénbe?*
Jakab: *Megyünk Jézuskához.*
Karidon: *Miü, Iluskához?*
Jakab: *Vessél öreg, keresztet.*
Karidon: *Mit egyek fokhagyma gerezdet? Csináljak ketrecek?*
Jakab: *Nem járt maga iskolába?*
Karidon: *Dehogynem statulyába.*
Jakab: *Kelj fel Karidon, mert rád vágok!*
Karidon: *Jó, akkor inkább felállok.*
Peti: *Mondjad Karidon, hogy Gloria in Excelsis Deo!*
Karidon: *Mi a jó?*
Peti: *Mondjad, Gloria.*
Karidon: *Kólika.*
Peti: *Mondjad, Excelsis!*
Karidon: *Krucifix?*
Peti: *Mondjad, Deo!*
Karidon: *A kolbász hasamba, az a jó!*
Az Angyal csönget, és az angyalok énekelnek:
Ne féljetek pásztorok, örömet hirdetek. Mert aki ma született, aki örvendeztetett, Szüzen szűz méhéből, Megváltó Jézusunk, alle, alleluja.
Jakab: *Karidon öregapám, nem kell álmodozni! Megszületett a Messiás, kezdjünk énekelni!*
Karidon: *Álmosan, fáradtan, Messiást látni? Szomjasan, éhesen énekelni?*
Jakab Karidonnak:
Igyál egyet, attól jön meg a kedved Karidon!
Karidon: *Inkább a gazdasszonyt megfogom!*
Jakab: *Inkább igyál egy kortyot, Megjön mindjárt a hangod, Még egy korty, és átugrod A mizsei templomtornyot.*
Karidon: *Százötven éves bütykös lábam, Egy hordónyi öreg hasam, Kétszáz éve ilyen jót nem ittam. A lábam máris egyenesedik, A bajszom meg kunkorodik, A f.....meg ágaskodik.*
Jakab közbekiált: *Elég, elég Karidon, Te táncol vadbarom, Menjünk a Kisjézust dicsérni, A jó hírt a világba szétkürtölni. A pásztorok tánra kerekednek, Karidon ugrándozik, Jakab néha megostorozza. Együtt énekelj mind: Hallod-e te bojtár, ugorj talpadra Ne legyen semmi gondod nyájadra Amott a dombocskán fekszik egy juhocska,*

Vedd válladra.
A tanyáról is hozz egy sajtocskát
Avagy három pár szép galambocskát
Amott a gunyhóból ott a hordóból
Hozz tőröcskát!

Karidon: Nem úgy van a! A juhászoké!
Együtt éneklük mind, a pásztor kariká-
ban táncolnak:

1. Hej, víg juhászok, csordások,
mit csörögnek a források?

Mily gyönyörű ez az éjjel,
bár tekintetek csak széjjel.

2. Amott, a Betlehem felett,
Látok egy nagy fényességet,
Ott egy csillag is leszállott,
Egy rossz pajtánál megállott.

3. Mind feléledtem álmomból,
Láttam csillagot Jákobból,
Mind felkeltem, láttam tüzet,
Az jelentett egy születést.

4. Ott van, bizonyára láttam,
Néztem, mind odajutottam,
Jaj, ott fekszik a szénába,
Betakarva pólyácskába.

Víg éneket mongyatok, egy kis nótát
fűjjatok,
Ékesen szívesen, ékesen, szívesen.
Jöjj el Jézus, én szívem, jöjj el Jézus szerel-
mem!

Pásztorok csak jöjjetek, kik csak örven-
dezzetek
Ékesen, szívesen!

Jöjj el Jézus, én szívem, jöjj el Jézus sze-
relmem!

A család tagjai megajándékozzák a bet-
lehemeseket. A pásztorok együtt kö-
szönnek el:

István áldja meg e ház gazdáját,
Lisztrel, hússal töltsd meg kamráját,
Adjon neki bort, búzát, jó nagy malacot,
A gazdasszonynak meg egy jó nagy
pocakot!

Az angyalok elfűjják a gyertyákat, meg-
köszönik az ajándékot, sok Dicsérették
közepette. majd az utolsó énekkel megin-
dulnak kifelé:

Nagykarácsony éjszakáján,
Jézus születése napján.

Jászberényi betlehemes, 2022

5. Üdvözlégly édes Megváltónk,
Kit szegénységben imádunk,
Vedd kedvesen szíveinket,
Vele együtt mindenünket

A tánc után a pásztorok megfogják a bet-
lehemet, és a házban kört írnak le vele,
az angyal közben csönget és mindenki
együtt éneklük:

Siessetek, pásztorok, repüljétek angyalok
Víg éneket mondjatok, Ti is fejet hajcsatok
Ékesen, szívesen, ékesen, szívesen
Eredj te ki a nyájhoz, mink elmegyünk
Jézushoz

Ékesen, szívesen, ékesen, szívesen
Siessetek pásztorok, repüljétek angyalok,

Ma örvendjünk, ma vigadjunk,
Ma született kis Jézusunk.

Köszönetnyilvánítás: Ezúton szeret-
ném köszönni Bathó Editnek és Barna
Gábor kollégáimnak, hogy a betle-
hemes gyűjtésüket rendelkezésemre
bocsájtották.

Adatgyűjtés 1999-2006.

Adatközlők: Berényi József, Bessenyi
Istvánné Ludányi Gabriella, id. Palócz
Péter, Kisjuhász János, Kocsis Antal,
Kocsis András, Kocsis Andrásné, Csor-
dásné Kollár Mária, Szórád József,

Czigány Péter, Mizsei Julianna, Mujkos
István, Dobossy Jánosné Buday Otília,
K. Nagy Lajosné, Baranyi László, Hal-
miné Páldeák Erzsébet, Komoróczy
Sípos Ilona, Pető Zoltán.

Felhasznált Irodalom:

Barna Gábor: Betlehemes játék, Kunszent-
márton az 1890-es években. Kézirat, másolat
a szerző tulajdonában.

Barna Gábor: Betlehemezés. in *Szolnok Megye
Néprajzi Atlasza*, 11/1. (Szerk.: Szabó László -
Gulyás Éva- Csalog Zsolt). Szolnok. 2001.
85-92.

Bathó Edit, Jászberényi betlehemes. Kézirat,
1981.

Cora Dietl, Dancing Devils and Singing Angels:
The Disparate Qualities of Dances in Hessian
Religious Plays. *European Medieval Drama*, Vol.
14, 2010. 25-45.

Gulyás Éva: Betlehemes játék Jászsalsószent-
györgyről. *Múzeumi Levelek*, 29-30, 1977.
29-30. Szolnok, 56-64.

Holl Béla: Egy régi magyar betlehemes játék.
Vigilia 12. 1952. 617- 626.

Karsai Géza: *Középkori vízkereszt játékok*. Buda-
pest, 1943.

Kilián István: A betlehemes játék a XVII. szá-
zadi Magyarországon. *Irodalomtörténeti Közle-
mények*, 96. évf. 4-5, 1992. 633-638.

Komendzińska, Anna: "Oh, Joseph! What do
Ye Want?" Old Joseph in Traditional Polish
Carols and Pastoral Songs. *Forum Teologiczne*,
XVIII. 2017. 61-74.

Kürti László - Terék József: *Lajosmizsei nép-
dalok és vallásos népénekek. Szomjas-Schiffert
György gyűjtése 1955-ből. Lajosmizse*, 2021.

Ludányi József, ifj.: A betlehemesjáték Lajos-
mizsén. 1929. IV. 5. nap. Néprajzi Múzeum
EA 205. Budapest.

Manly, J. Matthews: *Specimens of the Pre-
Shakespearean Drama*. Vol. 1. Boston, 1900.

Paksa Katalin: Betlehemes-játékaink dalkészle-
tének újdonságai a 18. században. *Zenei repertoár
és zenei gyakorlat a 18. századi Magyarországon*.
Műhelytanulmányok a 18. század zenetörténe-
téhez (2). MTA BTK Zenetudományi Intézet,
Budapest, 2017. 57-93.

Pásztor Lajos: Két gyöngyösi betlehemes
mise a XVIII. századból. *Irodalomtörténeti Köz-
lemények*, 94. évf. 4, 1986. 407-456.

Pentzell, Raymond J.: A Hungarian Christmas
Mummers' Play in Toledo, Ohio. *Educational
Theatre Journal*, Vol. 29, No. 2., 1977. 178-198.

Solymossy Sándor: A főrévi népszínházjátékok.
Ethnographia, 22, 1911. 257-77, 321-341.

Sulewski, Rob: Edited Remains of a Na-
tivity: Two Short, Early Polish Christmas
Fragments. *European Medieval Drama*, vol. 8.
2004. 205-212.

Tömöry Márta (szerk.): *„...Hanem vagyok
Úristen követje...” A téli ünnepkör dramatikus
szokásaiból - Nemzetközi Betlehemes Találkozó
játékszövegei*. Budapest, 2009.

**Prof. Dr. Kürti László
egyetemi tanár**

JÁSZ-KUN TÖRTÉNELMI ARCKÉPEK Dr. Pénzes Sándor városi főügyész, polgármester (1885-1951)

Pénzes Sándor 1885-ben Jászberény-
ben született. Apja, Pénzes István
(1846-1928) a mindig gróf Apponyi
Albertre szavazó földbirtokos, városi
tanácsos, anyja, Kesi Kiss Terézia volt.
Sándor a kilenc testvér közül nyolca-
dikként született. 1891 és 1903 között
elemi- és középiskoláit Jászberényben
végezte. 1903 és 1908 között jogi ta-
nulmányokat folytatott Budapesten,
Berlinben, Kolozsváron és Marosvá-
sárhelyen ügyvédi képesítést nyert.

Dr. Pénzes Sándor

Pénzes Sándort az 1910-es évek vé-
gén Jászberényben már mint tiszti fő-
ügyészt jegyzik, amit 26 éven keresztül
betöltött. 1911-ben ügyvédi irodát nyi-
tott Jászberényben, és elvállalta a rk.
katolikus egyház jogtanácsosi teendőit
is. Ettől kezdve neve már fellelhető
a városi gimnáziumi évkönyvekben a
gimnáziumot pártoló tagok között,
akik pénzadománnyal jutalmazták
a jeles diákok teljesítményét.
1913-ban megnősült. Feleségül vette
Weisz Margitot (1890-1920), az izrae-
lita, gazdag szőlőbirtokos és banktulaj-
donos, Weisz István kikeresztelkedett
lányát. Róla annyi ismert, hogy az
I. világháború idején a városi kórház-
ban önkéntes ápolónőként dolgozott
dr. Eördögh Oszkár főorvos csapatá-
ban, akik a háborús sérültek ellátását
segítették.

Felesége, túl fiatalon, 1920-ban elhunyt.
Nem nősült újra, és csaknem minden
nap kegyeletből és talán egészségügyi
sétaként felkereste elhunyt felesége
sírhátját a Fehértói temetőben. Gyermek-
ük nem született.

Dr. Pénzes Sándor aktívan részt vett
Jászberény gazdasági, kulturális és poli-
tikai életében. Mivel ő is a gimnázium-
ban végzett, benne volt a gimnáziumi
iskolai társak szervezési bizottságában,
akik az öregdiákok találkozóit tartották.
Éveken keresztül az Úri kaszinó elnöke
és igazgatója volt. 1933. február 14-én
a jászberényi küldöttséggel jelen volt
gróf Aponyi Albert temetésén, akit a
budavári koronázó Főtemplomba he-
lyeztek örök nyugalomra.

1936-ban a képviselő testülettel együtt,
kezdeményezésére gróf Apponyi Em-
lékserleget alapítottak, és elrendelték,
hogy ettől kezdve minden évben Ap-
ponyi emlékünnepeket tartassanak. Erről
még az Amerikai Népszava is hírt
adott. A cikkben megjegyezték, hogy
a serleg Somló Sári szobrász műve, a
serleg fogója pedig a Lehel Kürt remek
miniatűr változata. Ezután minden év

A Gróf Apponyi Albert emlékére
készült ezüsttálca, 1939. A Jász Múzeum
Iparművészeti gyűjteménye
Fotó: Baráth Károly

felirat látható: „A jászberényi Kaszinó
Egyesület alapításának 100. évfordulója
alkalmából, volt dísztagjának és a város 52
éven át volt országgyűlési képviselőjének,
gróf Apponyi Albertnek emlékére 1939.”
A városi Közlölet szövetkezet igaz-
gatója is volt. (mezőgazdasági és ipar-
szövetkezetek) Ide tartozott a tej-, és
a borszövetkezet, a malomtulajdonok,
a nyomda, a mozi stb.

Apponyi választókerületének, Jászberénynek küldöttsége a gyászmenetben

február 7-én ezzel a serleggel emlékez-
tek gróf Apponyira a jászberényi Ka-
szinó díszlakomáján. A serlegen a gróf
dombormű arcképe és a következő

Arról volt híres, hogy költői szárnyal-
lású beszédek tartott a képviselő tes-
tület előtt, ha jelentős ünnepelni való
évfordulók akadtak.

1940-ben Friedvalszky Ferenc megbetegedése és lemondása után megválasztották polgármesternek. A képviselő testület ezzel méltányolta a város közössége iránti elkötelezettségét és lelkiismeretes tevékenységét.

5 évi polgármestersége alatt:

– felépült a gyalogsági laktanya. Elérte, hogy a felvett kölcsön első részletét elengedjék, és a törlesztésre tíz év haladékot kapott.

– Egészségügyi beruházásokra 50 ezer Pengő államsegélyt szerzett.

– Hitelt vett fel a tervezett Polgári Fiúiskola építésére.

– A központi árvízalapból 76 ezer Pengőt szerzett az árvízkárosultak segélyezésére.

– Városi kitüntetések adományozott, és ő búcsúztatta azokat a jászberényi katonákat, akik a II. világháborús harcerekre mentek, de fogadta is az onnan visszatérőket.

– 1942 végén a huszonhárom kertés Oncsa-ház átadását is ő vezényelte le Jászberényben.

– Gyűjtési akciókat szervezett az elhunyt katonák hozzátartozóinak és a hadirokkantak segélyezésére.

– Elnöke volt a helyi Vöröskereszt Egyletnek, ahol folyamatos volt az önkéntes nővérképzés.

1943-ban a honvédelmi miniszter HONSZ Oklevéllel és díszérmével tüntette ki.

Dr. Pénzes Sándor hölgyek társaságában. Weisz Vera hagyatékából

Sajnálatos módon a zsidótörvények keresztülvitele, a gettóítás is az ő szolgálata idejére esett, ami ellentétes volt keresztény világnézetével. Hogy miért nem mondott le, azt már csak ő tudhatja. Mivel felesége családja izraelita vallású volt, nehéz helyzetbe került. Ahogy tudta, késleltette a jászberényi gettóítást, és amikor mégis elkészült, hasonló gondolkodású beosztottjaival együtt szemet hunytak, amikor a működtetési szabályokat a megbízottak

nem tartották be, vagy lazán vették azt. Végül is még saját anyósát se tudta megmenteni, aki idős kora miatt hamarosan az Auschwitzba vezető út áldozata lett.

1944. november közepén, amikor már várható volt a szovjet katonák bevonulása, lelkes beszédet fogalmazott, amit tolmács segítségével le is fordított, mert azt hitte, hogy magasrangú tisztek teszik majd nála első látogatásukat. Ám másként történt. Két kozák rohant be hivatalába, és annyit mondtak csak, hogy „*pját minut és dva konyah*”, azaz öt perc és két lovat! Erre rögtön intézkednie kellett. Hamarosan előkerítette a lovakat, és átadta a katonáknak. Majd képviselő társával a város határában békezáslóként fehér vásznat lobogtatván kezükben a már a közeledő szovjetekre vártak.

Az új rendszerben nem maradhatott sokáig pozíciójában, mert a szerveződő pártok kritizálni kezdték. Helyére 1945. április 4-én a hatalomra törekvő nemzeti bizottság és szovjet városparancsnok nyomására a szocialista érzelmű szabómestert, Tóth György Istvánt helyezték, akinek 1919-ben – a Tanácsköztársaság alatt – pozíciója volt a tanácsban.

Dr. Pénzes Sándort már a II. világháború alatt a nyilasok is időhúzással vádolták meg. Az új rendszerben pedig népellenes büntett gyanúja miatt

ház is állt. A háború előtt nyaranként itt tartózkodott, és vendégül látta rokonait, barátait és sógornőit, felesége családját, akikkel a háború után is jó kapcsolatban maradt.

1951-ben hunyt el. Földi maradványait a Fehértói temetőben a felesége mellett helyezték örök nyugalomra.

A Pénzes család síremlékének részlete

Sugárné Koncsek Aranka ezt írta róla: „*Egy életen át a legnehezebb helyzetben is tisztességgel, becsületesen végezte munkáját, önzetlenül szolgálta a városi közösséget.*” Gyurkó Miklósné, aki még személyesen jól ismerte dr. Pénzes Sándort, egy írásában így jellemezte: „*Ma lehet, hogy belekötnének természetbe, de elegáns öltözetével, ezüst fogantyús sétabotjával egyéniség volt, aki tekintélyt szerzett, és meg is tartotta. Gyakran lehetett látni a templom melletti parkban városi házi beosztottjaival is üldögelni vagy sétálni. Szívesen szót váltott az utcán is a járókelőkkel. Egyszerű módon élt, a városban gyalogosan közlekedett, utazásakor bérkocsi vitte, hozta a vasútállomásra.*”

Még a nehéz időkben is megnyitotta a Jászsági festők VII. kiállítását. Ünnepi megnyitójában kérte a támogatásukat, képeik vásárlására buzdított. Az újságok azt írják, hogy Jászberényben kitűnő kezekben van a közigazgatás, még is megtörtént, hogy a közvélemény nyíltan is szembe fordult vele.”

Ufer Sárközi Ágnes helytörténeti kutató

Forrás:

Arcanum digitális Tudománytár
Állami gimnázium, Jászberény 1911/13/27
Amerikai Népszava 1939. december.30.
Gyurkó Miklósné: Jászberény régi polgármesterei. Jászsági Évkönyv 256-263. Jászberény, 2002
Magyar Hírlap 1936. február 16.
Pesti Hírlap 1929
Új Néplap 1995. január, 6. évfolyam, 1-26. szám
Városok Lapja 1942
Dr. Maczkó Barnáné szóbeli közlése

Emlékezés régi jászberényi tanárookra XL. A gimnázium önképzőkörének tanárelnökei IX.

Lassan a végéhez ér a jászberényi főgimnázium önképzőköri tevékenységének bemutatása. 1936 és 1948 közötti időszakból még találtam az önképzőkörrel kapcsolatos használható anyagot. Még hat gimnáziumi tanár segítette a tanulók e tanórán kívüli tevékenységét, mely közvetlenül vagy közvetve hozzájárult az irodalom, az olvasás megszerzéséhez.

Ebben az írásban Csák Máté humán szakos tanárról emlékezem meg, aki 1937 és 1939 között volt az önképzőkör tanárelnöke a jászberényi gimnáziumban. Itt jegyzem meg, hihetetlen, de több Csák Máté nevű személyről is

Csák Máté 1968-ban

olvastam, de nem lehet hitelesen bizonyítani, hogy kapcsolatban vannak a tanár úrral. Természetesen a legtöbb írás Ady Endre: Csák Máté földjén című versével illetve a benne szereplő Csák Mátéval foglalkozik. Ez az oligarcha Csák Máté 1260-ban született és 1321-ben halt meg.

Csák Máté (1908–1999) magyar-latin szakos tanár a tiszántúli Váncsodon (Hajdú-Bihar vármegye, Berettyóújfalui járás) született, édesapja lelkész volt. A Fővárosi Lapok 1886. november 21-i, 322. számában megjelent egy hír: *Nagyváradon Csák Máté ref. lelkész holnap, hétfőn vezeti oltárhoz Baróthy Lászlóné úrnő leányát.* A hír valószínűleg Csák Máté szüleinek esküvőjéről szól.

Jászberényi élete

Életének kezdetéről, iskoláiról nem találtam adatot. Az azonban biztos, hogy az egyetem elvégzése után, a gazdasági világválság idején nem kapott állást, de 1934 és 1940 között már a jászberényi főgimnázium óraadó, helyettes tanára lett. Érdekesen kezdődött tanári pályája, a tanév végi értekezésben a következő olvasható erről:

A szentgotthárdi gimnázium

„*A tantestületben ez ideig folyamán csak annyiban volt változás, hogy Csák Máté okleveles középiskolai tanár a nm. VKM. rendeletével ideiglenes beosztást nyert intézetünkhöz, és április 11-én Szentgotthárdra történt áthelyezéséig itt működött köztünk. Távozását mindnyájan fájjaljuk, mert törekvő és szép reményekre jogosító fiatal tanárt ismertünk meg személyében.*” Az ezt követő tanévi értesítésben pedig már egymondatos megjegyzésből derül ki: „*A Nm. VKM. Csák Máté tanárt röviddel a tanév megkezdése után a szentgotthárdi m. ki. áll. reál-gimnáziumból visszahelyezte.*” Ugyanerről a történésről a szentgotthárdi magyar királyi állami reál-gimnázium 1934-es évkönyvében így írnak: Egy rövid betegség után hirtelen elhunyt tanár „*Helyébe a VKM. Csák Máté okleveles középiskolai tanárt a jászberényi áll. reál-gimnáziumtól intézetünkhöz helyezte.*” A tantestület tagjainak felsorolásánál Csák Mátéról azt tudjuk meg, hogy „*ideiglenesen alkalmazott kisegítő munkaerő.*” 1935-ben ők is a

távozásáról tudósítottak: „*Elhelyeztetett intézetünkből a tanév elején Csák Máté ideiglenesen foglalkoztatott tanár. A jászberényi áll. József nádor reál-gimnáziumhoz nyert óraadó helyettes tanári minőségben alkalmazást. Rövid itteni szolgálata tanítványaiiban és tanártársaiba azt a meggyőződést váltotta ki, hogy lelkes, képzett, buzgó nevelő. Sajnálattal láttuk távozását, de örültünk előrehaladásának.*”

1938-ig óraadó, helyettes tanár volt, ekkor már helyettes tanári címet kapott, 1940-ben pedig rendes tanár lett. Minden tanévben 20-nál kevesebb órában tanította mind a két tantárgyat. Már az első évben egyszerre volt a II.

és a III. osztály főnöke. Később felmenő rendszerben látta el ezt a feladatot, következő tanévben a II. osztályt vitte tovább. Több tanárkollégájával a bejáró tanulók felügyelője lett. Szükség volt erre, hiszen sokan a környék településeiről jártak az iskolába. Iskolai szülői értekezleten az osztályfőnöki órákról és értékéről felolvasást tartott.

Az önképzőkörben

Az első tanítási évében, a Szentgotthárdra való áthelyezése előtt a Szechenyi István gróf nevét viselő ifjúsági Önképzőkör szavalóköreinek vezetésével bízták meg. Természetesen ez a távozásával már tárgytalan volt. Visszakerülve az gimnáziumba újból az olvasókör tagjainak tevékenységét segítette. Az 1937/38-es tanévtől két évig önképzőköri vezető tanár lett. Nagyon sok diák volt tagja a körnek, akik buzgólag látogatták az olvasókört is. A tantestülettel együtt nagy figyelmet fordítottak a magyartalanságok kiküszöbölésére.

1937-ben két sakkjátékot is vásároltak a tehetségfejlesztés érdekében, és az osztályok között sakkversenyeket rendeztek.

Minden évben megszervezték a március 15-i, az október 6-i emlékünnepélyeket, de az 1938/39-es tanévben nőtt az emlékezések száma.

November 26-án a „Magyar a magyarrért” mozgalom javára volt előadás, 113 pengő tiszta jövedelemmel. December 21-én Szent István emlékünnepélyre, 1939. május 21-én pedig Hősi emlékünnepélyre került sor.

Az utolsó kör foglalkozás a szavalóverseny volt, ahol Reviczky Gyula *Imakönyvem* című költeménye volt kötelező. A szabadon választott versek győztes előadója Mécs László *Vadócba rőzsát oltok* című versét választotta.

A két év alatt kitűzött pályatételek a *Jászság népének táplálkozása*, *Lenau és a magyarság*, kevés diákot készítetett dolgozatírásra.

Sikeresen működött a kör foto-szakosztálya. Budapesti diákamatőr fénykép kiállításán az egyéni II. helyet, csoportban pedig a IV. helyet szerezték meg. Elkészítették az iskola részére a természettudományok magyar nagyjainak fényképeit is.

Az ének-szakosztály az iskolai ünnepek állandó résztvevője volt.

Közéleti tevékenysége

Csák Máté a város életében is aktívan részt vett. Az Úri Kaszinó, egy városi Olvasókör, a jászberényi Polgári Lövészegylet, a Palotási Dalkör tagja volt. Március 15-én beszédet mondott a városi ünnepségen, a Református Nőegyletben előadást tartott, és évente népművelődési előadásokat is tartott. Az Országos Középszintű Tanáregyesület tagja volt

A világháború befolyásolta az életét. 1938. október 17. és december 1. közötti időszakban rendkívüli fegyvergyakorlaton vett részt. 1940. május 28-tól a tanév végéig katonai szolgálatot teljesített. Emléklapoz zászlos, majd tartalékos hadnagy lett. Megkapta a Felvidéki Bevonulási Emlékérmet. A Magyar Vöröskereszt Jászberényi Választmányának pénztárosa volt.

A budapesti X. kerületi Szent László Gimnáziumbeli munkássága

1940. augusztus 1-től megszűnt jászberényi élete, ugyanis a Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium a budapesti X. kerületi Szent László Gimnáziumba

helyezte át. A tanév végi évkönyvben így írnak erről: *„Benne a tanári testület egyik értékes tagját veszti el. Munkájára új szolgálati helyén is Isten áldását kívánjuk.”*

Az budapesti munkahelyén is az iskolai munka minden területén emlékezeteset alkotott. A nevelési bizottság tagja, szakszervezeti összekötő, a szülői munkaközösség segítője, a vidéki tanulók felügyelője volt.

„A tanári testület részéről Csák Máté tanár munkájának köszönhető, hogy sikerült iskolánk életébe kerületünk társadalmát

Szent László Gimnázium Budapest X. kerület

bekapcsolni s az élet és a nevelés kapcsolatát biztosítani” – idézet az 1948-as a kőbányai gimnáziumi értesítőből.

A Kőbányai református egyházi élet a budapest-kőbányai református egyházközség tudósítója XIV. évfolyam 2014. szeptember 3. számában olvasható, hogy a kőbányai egyházközségnek presbitere volt. Az iskolák államosítása után felszólították, hogy mondjon le a presbiterségről, megfenyegették állásvesztéssel, keményebb kilátásokkal. „Csák Máté tanár úr azonban mindig megtalálta annak módját, hogy miként adhat hiteles ismereteket tanítványainak. Lelkipásztor elődeitől megtanulta, hogy mindig az igazat, és csakis az igazat kell hirdetni (...)

Egykori tanítványai (...) rajongva emlegetik szakértelmét, komolyságát, ifjak iránti megértő lelkületét.” Sok tanítványa példáját követte a pályaválasztásban. *„Csák Máté latint, később magyart tanított nekünk a felsőben. Nagy hatással volt ránt, úgyhogy és sokáig úgy gondoltam, hogy magyar-latin szakos tanár*

leszek” – Szerettem tanítani, Beszélgetés Pálmay Lóránttal In: Természet Világa, 2013 (144. évfolyam, 1–12. szám) 2013. február 1 / 2. szám.

1959. június 27-én a Magyar Ifjúság 26. számában volt tanítványa írta: *„Meglátogattam Csák Máté tanár urat, volt osztályfőnökünket. Most kicsit távolról nézem arcát: fáradt vonások, feketekeletes szemüveg, szigorú külső. Tudják-e a mostani tanítványai, hogy Csák Máté magyar-latin szakos tanár jóságával, bölcs szigorúságával tisztára főnyeremény osztályának? Szerettük őt. (...) Most vallja*

csak be, mennyire szeretett bennünket. Ha akkor mondja, elbizakodunk. A tanár úr mindent tud rólunk. „Spicli” van az osztályban? Nem, csak sorsunk igazolja őt...” 1946-ban létrehozták a Dolgozók iskoláját, ahol magyart is, latint is tanított. A Művelődésügyi Közlöny, 1963 (7. évfolyam, 1–24. szám) 1963. június 15 / 12. számában jelent meg, hogy Miniszteri Dicséző Oklevelet kapott. A különböző idézett mondatok bizonyítják, hogy a nagybetűs TANÁROK egyike volt Csák Máté. Remélem, ezzel az írással méltón tisztelgünk emléke előtt.

Források

Jászberényi Magyar Királyi Állami Főgimnázium értesítőinek 1934 és 1940 közötti számai
Állami gimnázium, Szentgotthárd értesítői 1934 és 1935

Budapest X. kerületi Szent László Gimnázium értesítőinek 1940 és 1948 közötti számai
A szövegben található forrásjelzések

Csörgő Terézia nyugdíjas biológia-kémia szakos tanár

Egy hányatott sorsú elemi népiskolai tanítónő Varga Eszter (1908 – 1963)

Néhány hónapja polgármesterünk hívott, hogy átadjon egy cipős doboznyi, Varga Eszter hagyatékából származó iratot. Kérte, hogy nézzem át, van-e benne számomra érdekes. Mint mondta, ő nem ismeri az egykori tanítónőt. Én viszont igen, így elfogadtam a számomra értékes „kincseket”. Nagy érdeklődéssel és kíváncsisággal olvastam a megsárgult lapokat, és lassan kitárult előttem egy hányatott sorsú népiskolai tanítónő élete. A házi „levéltárban” kutatva, és a kapott iratokat böngészgetve összeállt az alábbi írás.

Varga Eszter református vallású tanítónő 1908. december 1-jén Szabadszálláson látta meg a napvilágot. Második gyermekként érkezett a családba, az 1903-ban született János nevű bátyja után. Az édesapa, Varga János MÁV alkalmazottként dolgozott, hol állomási málházó, hol felvigyázó, hol üzemi altiszt, hol egyéb munkakörben. Édesanyja, a fülöpszállási születésű Halász Eszter a háztartást vezette. A vasúti alkalmazottak esetében gyakran előfordult, hogy más-más szolgálati helyre vezényelték, ezért többször költözött a család. Így iskolai tanulmányait már nem szülőfalujában kezdte. Soroksáron volt elemi iskolai tanuló, de a polgári iskola I. és II. osztályába (1920–1922) már Bicskén járt, ahol akkoriban a család élt. 1922 őszétől ismét Szabadszálláson laktak, így a polgári III. IV. osztályát itt fejezte be. A polgári iskola elvégzése után, 1924-ben felvételt nyert a Kecskeméti Református Elemi Népiskolai Tanítóképző Intézetbe.

Népiskolai tanítói oklevelét 1929. június 22-én kapta meg, mely szerint *„Varga Eszter a szabályszerű követelményeknek megfelelt, őt magyar tannyelvű elemi népiskolákban való tanításra képesítettnek nyilvánítjuk”*. Elhivatott tanítónőként végzett itt akkor példászerű oktatást. Öllős Sarolta igazgatónő irányításával jól felkészült tanerők szolgáltak. Többek között Victor Gabriella dr. „a pedagógia és a német tanára,” Lovass László ének és zenetanár, Muraközy Gyula lelkész, hitoktató, Kerekesné Lacher Erzsébet a testgyakorlás

és történelem tanára, Pimper Erzsébet a magyar nyelv és irodalom tanára, Horváth Jolán a mennyiségtan – fizika tanára, Gulyás István a természetrajz – kémia és földrajz tanára, Szabó József gyakorló iskolai tanár, Szunyoghy Miska rajztanár. És Magyar Ilona gyakorló iskolai tanító, aki Magyarországon első női pedagógusként megosztott Kossuth-díjat kapott. Napjainkban iskola őrzi nevét Kecskeméten.

Varga Eszter

Varga Eszter oklevelének kézhez vétele után lakóhelyén, Fülöpszálláson – ahová 1928-ban szüleivel költözött – nem kapott tanítói állást. Ezért Bárándra, az ottani egyházi iskolába nyújtotta be pályázatát. Lelkészi bizonyítványt Muraközy Gyula református lelkész adott neki 1929. július 12-én a következő ajánlással: *„Alulírott lelkész hivatalosan igazolom, hogy Varga Eszter okleveles tanítónő, aki öt éven keresztül a kecskeméti református tanítóképző intézet növendéke volt, és ez idő alatt a belmiszteri munkák legtöbb ágával megismerkedett, egyházeépítő munkáinkban részt vett, a vasárnapi iskolákban több éven keresztül áldással és sikerrel munkálkodott. Őt, mint belmiszteri munkást és buzgó tanítónőt szeretettel ajánljuk.”*

1929. augusztus 12-én kapott értesítést: *„A presbitérium 17 pályázó közül mást választott meg.”* Ugyanez év november 11-én ismét kérvényt nyújtott be tanítói állás elnyerésére, lelkészi bizonyítványt is csatolva Dunapatajra. Sajnos innen is elutasító válasz érkezett. A presbitérium itt 18 pályázó közül egy helybeli lakos tanítónőt részesített előnyben és nevezett ki, tudatta *„Varga Eszter tanítónő úrhölgygel”* Máthé Ákos református lelkész 1929. november 20-án. A következő próbálkozásában nagyon bízott. dr. Váry Albert koronaügyész helyettes, országgyűlési képviselő úr támogatását kérte tanítói állás elnyeréséhez 1930 tavaszán. Április 11-i dátummal a királyi tanfelügyelőtől jött a lesújtó válasz. *„A vallás és közoktatásügyi miniszter úr ... rendelete alapján közvetlenül a miniszter úrhoz benyújtott kérvényére ... értesítem, hogy állami tanítónői kinevezés iránti kérése megfelelő alkalmaztatási lehetőség hiányában nem volt teljesíthető”*. Még ez év augusztus 7-én újból próbálkozott, ezúttal Szikszón, a református iskolában megüresedett állásra. Természetesen lelkészi bizonyítványt is csatolt ismét. Az elutasító indoklás nélküli válasz augusztus 18-án érkezett meg. *„Sajnálattal közlöm, hogy nem választott meg. Lengyel István református lelkész”*.

A sok sikertelen próbálkozás sem szegte kedvét, hogy választott hivatásban, tanítónőként alkalmazták. Még akkor sem, amikor szülei gazdaságában libapásztorkodással töltötte idejét. Folyamatosan kereste a lehetőségeket, végre négy hónapra helyettesítő tanítói állást kapott a lakóhelyéhez közeli településen, Soltszentimrén, mivel az ott tanító Dapsy Vilmost behívták katonának. Ez után 1932. január 10-től június 15-ig, ha csak fél tanítási évre is, megvalósult álma, már a fülöpszállási elemi iskola helyettes tanítónője lehetett. A III. leány osztály vezetőjeként édesanyját is tanította. Felette-sei elégedettek voltak szolgálatával, de itt is csak a tanév végéig tudták alkalmazni. Távozásakor a következő „működési bizonyítványt” kapta. *„... mint a III-dik leány osztály vezetője f. évi január hó 10-től f. évi június hó 15-ig működött és mint ilyent önkéntes jelentkezése folytán a gondnokság díjtalanul alkalmazta az állami iskolánál. Ezen idő alatt példás magaviselet mellett kiváló buzgalmat és jó tanítási eredményt tanúsított, s így őt ebbeli minőségében bárkinek ajánlhatjuk.*

Fülöpszállás, 1932, június 22. vitéz Dévay Béla isk. igazgató Dr. Mády Gyula gondnoksági elnök". Ebből is kitűnik elhivatottsága, mivel díjazás nélkül is hajlandó volt dolgozni, csak hogy taníthasson.

1933. szeptember 1. és 1934. június 30. között Széll István nyugdíjas elemi iskolai igazgató kérte fel a két polgári iskolába járó gyermeke mellé házi tanítónak. Tőle a következő „bizonyítványt” kapta. „... Julianna nevű III-dik polgári és Gábor nevű I. polg. isk. tanuló gyermekeim mellett, mint házi nevelő-tanítónő működött. Ezen idő alatt példadadó kitűnő magaviseletével, szorgalmas és eredményes tanításával legteljesebb megelégedésünkre és dicséretünkre szolgált. Bárkinek tiszta jóindulattal ajánlom szíves figyelmébe, mint jó, minden pártfogásra érdemes tanítónőt. Fülöpszállás, 1935. június 20. Széll István nyug. áll. isk. igazgató”. Ezután bő három esztendő hiábavaló próbálkozásokkal telt el. Sehol nem volt üresedés a tanítói pályán, ahol alkalmazhatták volna. Ez alatt ismét szülei gazdaságában őrizte a libákat, és közben kitanulta a varrónői szakmát. Szép ruhákat, ingeket varrt, pulóvereket horgolt és kötött. 1938. február 15-től a fülöpszállási község-házán néhány hónapos megbízásokkal kisegítő munkaerőként az adóügyi irodában dolgozott 1940. november 21-ig. A felettesei által kiállított „működési bizonyítványban” a következőt írták. „...alulírott eljáróság... és felettes hatóságok teljes megelégedését és elismerését érdemelte meg. Alkalmazásából saját elhatározása és állami tanítónővé történt kinevezése folytán vált meg. Azon esetben, ha Varga Eszter úrleány élete későbbi folyamán hivatali, vagy irodai állás elnyeréséért pályáznék, úgy őt, mint a lelkiismeretes kötelességtudás és teljesítés követésre méltó példáját alkalmazásra bármely hazai közhatalosnak, hivatalnak, intézménynek, vagy magánvállalatnak a legmelegebben és nyugodt lelkiismerettel ajánljuk. Fülöpszállás, 1940. évi november hó 21-én. Olvashatatlan aláírás: községi főjegyző és Wiedemann Jusztin községi főbíró h.”.

Ezzel az ajánlással indult Sályra, ahol szeretett falujától ugyan nagyon távol, de végre taníthatott. Ugyanis 1940. november 22-től a mezőkövesdi járáshoz tartozó kis falu, Sály református elemi iskolájának tanítója lett. Elutazása előtt barátságos hangú levelet kapott leendő iskolája vezetőjétől, Barsi Lajos református igazgató tanítótól:

„Helyesen gondolja, hogy előbb Miskolcra megy és úgy Sályba, mivel innét igen nehéz kimozdulni. A mezőkeresztesi vasút-állomás ide 12 km, autóbusz nincs, csak kocsin, vagy előre megrendelt autón lehet közlekedni, ez utóbbi azonban igen drága. Az útból 5 km jó, de 7 km rossz, úgyhogy igás kocsin tanácsos jönni. Kocsit küldök, mert ha Keresztesen fogad, az még drágább. Mindezeket nem azért írom, hogy elijeszem Sálytól; barátságos kis falu ez,

Állami Népiskolában kezdett tanítani. Három tanévet töltött itt abban a reményben, hogy a következő iskolai évet már kedves, nagyon vágyott falujában kezdheti. De nem így lett. Bár a gyermekeket és a tanítást szerette, a magyarellenes környezetben nem érezte jól magát. Soha nem értette igazán, hogy az Alföld közepén, településének iskolájában miért a távoli városokból (Kassa, Sepsiszentgyörgy, Beregszász,

Varga Eszter a tanítványaival 1949-ben

nem csak a sár az, ami benne most bőven található, de az emberek is: én már 25 éve itt lakom! Az iskolánk két tanerős, két tanteremmel, ketten tanítunk a feleségemmel. Feleségem az I-II. osztályt tanítja, itt a létszám 60, én a III-VI. osztályt, itt a létszám 95. Ha megérkezik, a III-IV. osztályt fogja átvenni, 54 gyermekkel és a továbbképzős leányokat. Az egyház vezetősége elvárja, hogy a belmissziói munkákban segítsek, továbbá néhanapján majd engem is helyettesítenie kell, amikor mint iskolafelügyelő, látogatásaimat végzem. Ez utóbbiért viszont kárpótolja az, hogy osztályát iskolafelügyelő nem fogja látogatni! ...Mi mindenestre szeretettel várjuk és reméljük, hogy az az egyetértés és békesség, ami a „tantestület” tagjai között eddig uralkodott, ez után is megmarad, ha hárman leszünk is!”

Csupán egy tanítási év elteltével ismét pályáztam, hogy kicsit közelebb kerüljek Fülöpszálláshoz. A következő tanév kezdetét jelző szeptemberi iskola-csengő már Bács-Bodrog megyében, a Bácskában, a zombori kerületben szólítja őt. Ugyanis 1941. szeptember 1-jétől Újszivácon, a Magyar Királyi

Székelyhida, Szatmárnémeti) odahelyezett tanítók szolgálnak, neki pedig csak a Délvidéken jutott állás. 1942. októberében írta egyik barátjának a „kincses Bácskából”: „Magyarnak lenni oly bús, oly nehéz.” A „biztató” válasza így szólt: „Majd meglátogatlak egyszer Délvidéken, persze csak akkor, ha már jobb világ lesz.” Hát nem lett jobb világ! Igazgatója, Würtz Jakab ugyan kitűnő tanerőnek tartotta őt, a tanévet szeptemberben még Újszivácon kezdte, de novemberben már nem tanított ott. Nem tudni, mikor és milyen körülmények között hagyta el iskoláját, és érkezett haza Fülöpszállásra a délvidéki vérengzések idején, amikor a magyar nyelvű értelmiséget üldözték, és neki menekülnie kellett. Az 1945-ös évről semmilyen információnk nincs.

1946. szeptember 1-jétől már Fülöpszállás hat tanyai iskolájának egyikében, Balázs pusztán találjuk őt. Ugyanis a tanévet még 27 kis nebulóval befejező Bankó Melánia tanítónő a nyár folyamán elköltözött. Pedig ennek a pusztai iskolának akkor 185 beírt tanulója volt! Egyrészt a nehéz, háborús

körülmények miatt sokan elköltöztek a tanyákról. Másrészt rengeteg volt a ruhátlan, cipőtlen kisgyerek, aki e miatt nem járhatott iskolába, így osztályozni sem lehetett őket. Szeptember 1-jén egyetlen kinevezett nevelője sem volt az intézménynek. Ezért egy tanévre Varga Esztert és Nagy Gábort bízták meg a tanítással. Egy év múlva már Fülöpszállás másik tanyai iskolájában, Kurjantó pusztán kapott tanítói állást. A hadifogságban lévő Poór Gyulát kellett helyettesítenie. 122 kisgyermek járt ide abban az évben, így szükség volt három tanerőre. Ebben az időben szinte minden tanyai iskolában összevont osztályokban folyt a tanítás. Az I-II. osztályt Varga Eszter, a III-IV. osztályt Kiss Gábor, az V-VIII. osztályt pedig Csósz István vezette. A tanyákon élőkre jellemző nagy szegénység miatt nemcsak nyáron, de télen is előfordult, hogy mezítlábas kisgyerekek jártak iskolába.

pusztára helyezték át vezető tanítónak. Így Varga Esztert helyezték át oda, ismét helyettes tanítói beosztásba. Ezt ő előzőleg kérvényezte is, hiszen ez az iskola jóval közelebb volt otthonához, „csak” 5 km-re, így naponta hazajárhatott szüleihez. Szolgálati éveinek száma ekkor mindössze 9 esztendő volt 20 év alatt, hiszen 1929-ben diplomázott! 1951. szeptember 1-től végre Fülöpszállás központi iskolájának kinevezett tanítónője lett. A 31 fős I. fiú osztályt kapta, akiket a II. osztály végéig tanított. 1953. szeptember 1-jén ugyanis az iskola addigi igazgatóhelyettese, Poór Gyula Kunszentmiklósról távozott. Varga Eszter kiváló munkájának, szakmai elhivatottságának elismeréseként megkapta az igazgatóhelyettesi kinevezést. Bagi Antal igazgató úrral nagyon jó vezetői párost alkottak. Rengeteget dolgozott, a felső tagozaton a 6. osztályban matematikát, időnként földrajzot is tanított. A helyettesi

levelezéséből körvonalazódik egy fiatal kori, hatalmas csalódással járó nagy szerelem története. Ez az oka, vagy sem, nem tudhatjuk, de a későbbiekben már nem találunk férfit az életében. Az is igaz azonban, hogy a tanyákon élő, fiatal tanítónőnek a pusztá magányában nem akadt műveltségben hozzá illő társa. Ezért soha nem ment férjhez, és gyermeke sem született. A község társadalmi életében is fontos szerepet vállalt. 1958-tól haláláig községi VB tag, az ifjúsági és gyermekvédelmi bizottság tagja volt. Az 1958-59-es tanévben Fülöpszállás központi iskolájában 18 nevelő tanított, de az ellátandó óraszámhoz egy fő pedagógus hiány mutatkozott. Ezért a tanítónő elvállalta a 29 fős III. leány osztály vezetését is helyettesi teendői mellett, így a hűgomat is tanította. Én szerény, szeretett igazgatóhelyettesként ismertem őt. 1960-ban a tanítással eltöltött szolgálata után járó jubileumi jutalmat

Varga Eszter a tanítványaival

Nagy havazások idején a szülők hajnalban a lovak után kötött farönkökkel törtek utat az iskolába igyekvő kisdíkoknak. Volt olyan tanuló, akinek naponta 7-7 km-t kellett gyalogolnia az iskoláig és vissza. A tanítónőnek ugyancsak távolesett munkahelye a falutól, így egy családnál lakott albérlésben. Csak hétvégeken kerékpározott haza idős szüleihez. 1949. szeptember 1-vel Pintér László tanító urat Telek pusztáról Balázs

munkával járó feladatokat mindig lelkiismeretesen, hozzáértéssel látta el. 1953. december 1-jén, miután 45. életévét betöltötte, felmentést kapott a mindaddig fizetett gyermektelenségi adó alól. 1945-től ugyanis a 20-55 év közötti férfiaknak, és a 20-45 év közötti nőknek gyermektelenségi adót kellett fizetniük, ha volt önálló keresetük, de nem volt gyermekük. Varga Eszter magánéletéről nagyon keveset tudunk. Barátnőivel folytatott

kapott. Az 1962-63-as tanévet még befejezte. Majd rövid ideig tartó, de súlyos betegsége (mellrák) következtében 1963. november 23-án eltávozott az élők sorából. A fülöpszállási temető árnyas fái alatt nyugszik immár 60 éve szüleiével együtt.

Varga Istvánné
magyar-történelem szakos tanár

Almásy János jászkun főkapitány szoboravatója Törökszentmiklóson

Almásy II. János jászkun főkapitányról és Törökszentmiklós város újra alapítójáról a város egy szoborkompozíció felállításával emlékezett meg, melynek felavatása 2023. szeptember 16-án, a törökszentmiklói Városháza udvarán ünnepélyes keretek között történt.

A Györfi Sándor Kossuth- és Munkácsy-díjas szobrászművész által készített mű azt a pillanatot ábrázolja, amikor

Ullár Imre és Illéssy Ádám emeritus nagykunkapitányok Almásy János szobra előtt

Fotó: I.Sz.

Almásy János, az egykori jászkun főkapitány ismerteti terveit, bemutatja a város makettjét, kezében tartva az alapító okiratot.

Az átadási ünnepséget sokan tisztelték meg jelenlétükkel, az Almásy család külföldön élő leszármazottai, valamint a jelenkori nagykun-, kiskun- és jászkunkapitányok népes küldöttsége is, akik tisztelettel hajtottak fejet és helyezték el koszorúikat hajdani főkapitányuk előtt.

Almásy (II.) János (1691–1765) a Jáskunság történelmének egy viharos időszakában tölthetett be különlegesen fontos szerepet. A Jászkun Kerület, azaz a Jászság-Nagykunság-Kiskunság hármaskerülete egy egyedi jogi státusszal rendelkező egységet képezett, szemben a vármegyrendszerrel. A nádor, aki a jászok és kunok legfőbb bíróját volt, és akinek tisztébe tartozott

a koronajavak védelme, jászkun főkapitányokat nevezett ki a 17. századtól. A nádor által kinevezett főkapitány volt egyben a hármaskerületi közgyűlés elnöke.

A jászkun főkapitány munkájában a kerületi kapitányokra támaszkodhatott. A jász-, a nagykun- és a kiskunkapitány munkáját pedig az egyes kerületek szaktisztviselő testületei segítették. A kerületi kapitányok viszont tisztségüket nem kinevezés, hanem választás útján nyerték el.

A Jászkun Kerület autonóm igazgatási és bírósági gyakorlata 1696-tól kiéleződött az önálló adózás gyakorlatával, azaz a Jászkun Kerület politikai egységének, törvényhatóságának feltételei megteremtődtek.

Azonban a koronabirtokon kialakult Jászkun Kerület tulajdonjogát I. Lipót király 1702-ben eladta a Német Lovagrendnek, majd a törvénytelen eladás miatt a magyar országyűlés, a nádor, és maguk a jászok és kunok erős és kitartó ellenállása következményeként 1731-től a Jászkun Kerület a Német Lovagrend földesuraságából a Pesti Invalidus Ház birtokába került. A jászok és a kunok jobbágyi alávetettsége azonban mindaddig megmaradt, míg 1745-ben Mária Teréziától kiváltságlevelet kaptak, amely megváltkozásukat óriási anyagi terhek és vállalások mellett engedélyezte.

Ezen időszak alatt, 1742-ben nevezték ki Almásy (II.) Jánost nádori főkapitánynak, mely tisztség a Jászkun Kerület eladása teljes ideje alatt (1702–1745) nem volt betölthető, így Almásy beiktatása is váratott magára. Végül a főkapitányi székbe történő ünnepélyes beiktatására 1745. július 12-én Jászberényben, a Jászkun Kerület székházában megtartott közgyűlésen került sor, amikor a redemptio, azaz a Jászkun Kerület megváltásának kihirdetése megtörténhetett.

A frissen beiktatott Almásy jászkun főkapitány nemcsak a nádori főkapitányi tisztséget vállalta, hanem kimutatta nagylelkű elkötelezettségét is. Almásy János – együtt Gróf Pálffy János nádorral és gróf Grassalkovich Antal királyi személynökkel – a jászok és kunok által az önmegváltáskor fel-

vett kölcsön összegéért vagyonukkal is jót álltak, ugyanis a jászok és a kunok a megváltáskor anyagi önjerejükön felül jelentős mértékű kölcsönt voltak kénytelenek felvenni.

Főkapitányi tisztségét 1751-ig viselte, mivel ekkor titkos tanácsosi rangot kapott. Hétszemélyes táblaülnöknek

Almásy János jászkun főkapitány, a Jász Múzeum Képzőművészeti gyűjteménye

1754 évben nevezték ki. A Hétszemélyes Tábla (latinul Excelsa Tabula Septemviralis) az akkori magyar jogban egy felsőbb bíróság neve volt, amely a mai jogban az alkotmánybírósághoz hasonlatos.

1765-ben bekövetkezett halálakor külön ünnepi közgyűlésen emlékeztek meg Almásy János jászkun főkapitányról, hétszemélyes táblaülnökről, Törökszentmiklós város alapítójáról, méltatván munkásságát.

A Jászkun Kerület címere

A most felavatott szobor kompozícióval úgy a jászok és a kunok, mint az általa alapított Törökszentmiklós város is méltóan fejezheti ki háláját Almásy János iránt.

Illéssy Ádám emeritus nagykunkapitány

A Pro Archivo-díj túrkevei kitüntetettje

A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár immár 25 éve minden év szeptemberében bemutatja legújabb kutatási eredményeit a nagyközönségnek. A levéltárban ugyanis a közokiratok másolatainak kiadása mellett jelentős tudományos kutatás folyik a munkatársak és a történelem, a helytörténet kutatás iránt érdeklődők, elkötelezettek (szakemberek, tudományos kutatók, tanárok, egyetemi hallgatók, családkutatók) által. Az idén Dr. Bagi Gábor történész muzeológus, Dr. Csöngé Attila és Mucsi László, Dr. Kemény Krisztián levéltárosok, Dr. Sebők Balázs egyetemi docens és Sulák Péter doktorandusz egyetemi hallgató mutatta be a legújabb kutatási eredményeit. Megfigyelhető volt, hogy az új történész generációt elsősorban a 20. századi események érdeklik.

A rendezvény ünnepélyes pillanata volt a Pro Archivo-díj átadása. A megyei levéltár úgy értékelte, hogy a levéltárral kialakított tartós együttműködésben Kereszti Roland túrkevei református lelkész munkája elismerést érdemel. Az intézmény az alábbi laudációban és oklevélben hozta ezt nyilvánosságra. Röviden ismerkedjünk meg Kereszti Roland közművelődési tevékenységével.

A másfél évtizede Túrkevén tevékenykedő református lelkész, Kereszti Roland lelkészi tevékenységéhez szorosán hozzátartozik a közösségépítés, amelyet részben kulturális és ismeretterjesztő rendezvények szervezésével végez. Az elmúlt időszakban kapcsolatot épített ki a MNL JNSZ Megyei Levéltárával, amely eredményeként több kiállítást tekinthettek meg a túrkeveiek. Megismerhették a levéltár értékeit, a Bedekovich-térképeket, a 20. századi építészeti stílusokat, a málenkij robotot, a világháborúkat bemutató tárlatokat. A kiállításokat neves szakemberek nyitották meg. E bemutatók bizonyára más településeken is hasznosak (lennének) a tudományos ismeretterjesztés területén, és a megyei levéltár munkája iránti érdeklődés felkeltésében.

Előadások szervezése is beletartozik a lelkész úr repertoárjába. Mindig

megtalálja és meghívja a legnevesebb szakembereket történeti, egyháztörténeti, iparművészeti, néprajzi előadások tartására. Vetítéssel egybekötött előadásokon hallhattak, láthattak nemzeti és helyi értékeinkről (egyházi kegytárak, bibliagyűjtemény, népművészeti remek stb.). Kiemelkedő alkalom volt a reformáció 500. évfordulójának megünneplése. Ekkor több kiállítás készült, könyvek jelentek meg. A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Tudományos Egyesület például 2016-ban kiadta az Őrsi

Kereszti Roland Fotó: Őrsi Julianna

Julianna szerkesztésében a „Palástban – Nagykunsági és kötődő lelkészek bizonyosságtétele igével, tollal, tettel a magyarságért” című könyvet, a szolnoki levéltár pedig a „Forrásaink a reformációról” dokumentum-kötetet 2018-ban. A kiadványokra könyvbemutatót hívták fel a figyelmet Túrkevén és más településeken is. Sallai Károlynénak a 20. század helyi történelmi eseményeit tartalmazó könyveit, a helyi és a kuncsorbai lelkészekről szóló kötetét is itt ajánlották az olvasók figyelmébe.

Kereszti Roland nagy figyelmet fordít a helyi, nagykunsági, megyei értékekre, legyenek azok építészeti, történeti vagy néprajzi objektumok. Túrkeve legrégibbi épületegyüttese éppen a helyi egyházközség tulajdonában van. A református parókia az 1710-es, 20-as években épült, a barokk templomot pedig 1755-ben építették (egy már korábban ott álló templom alapjaira), mely a település gyarapodása miatt többször bővítésre szorult (1845-47).

Az idő vasfoga miatt jelentősebb felújításra 1982-ben, majd napjainkban került sor. A Tiszteletes úrnak is nagy szerepe volt a túrkevei templom 2019 és 2022. között lezajlott felújításában. Az orgona is javításra szorult. Restaurálása óta számtalan hangverseny neves országos orgonaművészek, előadóművészek közreműködésével vált lehetővé. Az 1830-ban épült egyházi granárium (terményraktár) ugyancsak értékes épület, amelynek kulturális funkciójának kialakítása még a teendők sorába tartozik.

A felújított templomban azonban Debreceni Lászlóné korábbi ötletét tovább vivén, sikeres lett a Templomgaléria kialakítása a toronyban. Az első emeleti tér máris számos képzőművészeti és népművészeti kiállításnak adott otthont. Bemutakoztak itt festők, keramikusok, szövők, hímzők. Itt volt látható Karácsony Sándornak a kunok történetét bemutató fotótárlata is. A Nagykunsági Népművészek Egyesületével is jó kapcsolatot épített ki a túrkevei lelkész. A tájegység emblémikus tárgytípusait több kiállításon láthatták a túrkeveiek. A régi nagykunsági motívumokat ma is felhasználó alkotók között helyiek is vannak (Nagy Istvánné, Bencsik Ferencné, Barna Jánosné Luka Lajos, Takács Andrásné stb.). A nagykunsági népművészek közössége dr. S Kovács Ilona vezetésével immár két évtizede járul hozzá a kunsági népművészet, ez által a néprajzi-történeti csoport-tudat erősítéséhez. Mindez része a nemzet-tudatunknak.

Ezen napok mindig felemelőek csak úgy, mint az egyházi ünnepekhez kapcsolódó rendezvények (konfirmáció, úrvacsoraosztás, esketés, keresztelés stb.). 2017 március 15-én a szolnoki színház művészei adtak ünnepi műsort, egy másik szép alkalmon az Árva Bethlen Kata című történelmi darab előadását tartották Kókényessy Ági színművész főszereplésével.

A fentiekben felsoroltokról még bőven lehetne írni és részletesebben bemutatni Kereszti Roland tevékenységét, de erre itt most nincs lehetőség. Any nyit megállapíthatunk, hogy a túrkevei lelkész kultúra-pártoló tevékenységért megérdemelte az elismerést.

Dr. habil. Őrsi Julianna társadalomkutató

Bedekovich Emlékkonferencia Jászfényszaru

Emlékkonferencia idézte fel 2023. november 16-án Jászfényszaru, a városháza dísztermében a Jászkunság első vízmérnökének életútját és munkásságát halálának 200. és a Bedekovich Lőrinc Népfőiskolai Társaság alapításának 30. évfordulóján. A konferenciát a Magyar Nemzeti Levéltár Jász-Nagykun-Szolnok Vármegyei Levéltára és a civil szervezet közösen szervezte.

dr. Dobos László Fotó: Bognár Mária

Vendéglátóként Győriné dr. Czeglédi Márta polgármester távollétében dr. Voller Erika jegyző köszöntötte a résztvevőket, majd dr. Csöngé Attila, a MNL Jász-Nagykun-Szolnok Vármegyei Levéltár igazgatója, a rendezvény levezető elnöke nyitotta meg a konferenciát. Závogyán Magdolna kultúráért felelős államtitkár köszöntő levelét Kovácsné Pető Magdolna, a Bedekovich Lőrinc Népfőiskolai Társaság elnöke ismertette. Az államtitkár méltatásában kiemelte: „Idősebb Bedekovich Lőrinc példaként állhat mindannyiunk előtt, hiszen rendkívül sokoldalú és kreatív, elhivatott szakemberként minden erejével szűkebb pátriája jobbításán, fejlesztésén, az ott élő emberek életminőségének javításán dolgozott.” Kalász-Tóth Mercédesz prímás hegedűjátéka után a konferenciának

Lovas Attila

Fotó: Bognár Mária

dr. Szabó Attila, dr. Csöngé Attila és Kovácsné Pető Magdolna

Fotó: Bognár Mária

dr. Csöngé Attila és Göndöcs Péter

Fotó: Bognár Mária

helyet adó városháza történetét dr. Farkas Kristóf Vince történész mutatta be dióhéjban. Borbás Zoltán, a vármegyei közgyűlés alelnöke a konferencia jelenkor emberének szóló üzenetét így fogalmazta meg: „Mindig is köztünk éltek azok az emberek, akikre példaként tekinthetünk, és akik több száz éven át ható örökséget

Vincze János Farkas Fotó: Bognár Mária

hagytak hátra. Mindebből, mi magunk is a mai napig táplálkozhatunk: erőt, tudományos sikereket, tudást és tapasztalatot meríthetünk.”

Pócs János, a Jászság országgyűlési képviselője Bedekovich Lőrinc vízépítő mérnöki tevékenységét emelte ki, mellyel nagymértékben hozzájárult az ország gazdasági fejlődéséhez. Beszélte arról is, hogy Jászfényszaru megkapta az ország legdinamikusabban fejlődő városa címet. „A harminc év sikeréhez, az elnyert címhez a Népfőiskolai Társaság is nagyban hozzájárult” – mondta. Dr. Dobos László, a Jászok Egyesületének elnöke köszöntőjében hangsúlyozta, hogy Bedekovich Lőrinc földmérő mérnök mára eggyé vált Jászfényszaruval, és ez a Népfőiskolai Társaság fáradhatatlan tevékenységét is dicséri. Többek között ezt ismertette el a Jászok Egyesülete és a „Jászságért” Alapítvány a Jászsági Civil Vándordíjjal néhány évvel ezelőtt. Az előadások sorát Lovas Attila, a Közép-Tisza-vidéki Vízügyi Igazgatóság igazgatója nyitotta. Mint kiemelte, a jász földmérő különösen a térképszer-

kesztésben alkotott maradandót, de vízgazdálkodási tevékenysége is jelentős. Gyakorlatilag azt készítette elő, ami alapján a vízgazdálkodást, útépitést,

id. Bedekovich Lőrinc tervezett szobrának makettje

Fotó: Bognár Mária

és területrendezést meg lehetett kezdeni. Legnagyobb hatásúak a vízügyi tervei voltak: az ő tervei szerint valósult meg 1795-ben a József-csatorna,

Kovácsné Pető Magdolna és Pogány Gábor Benő

Fotó: Bognár Mária

mely a Tarna kanyarulatát vágta át Jászdósa és Jászfákóhalma között, de az ő tervei alapján épült meg a kilenclyukú Zádor-híd is. Dr. habil Fülöp Tamás, a kecskeméti Neumann János Egyetem rektora a tudomány, az oktatás és a helyi közösségek értékteremtő és értékközvetítő kapcsolatát ismertette.

Dr. Szabó Attila igazgató a Debreceni Egyetem Szolnok Campusának Jász-Nagykun-Szolnok vármegyében betöltött szerepéről szólt.

Vincze János Farkas levéltáros a Jászság Bedekovich korának időjárásai viszonyairól tartott előadást. Felidézte a két vulkán – az izlandi Laki és az indonéz Tambora – kitörésének termelésre gyakorolt hatását, melynek következtében szörnyű éhínség következett be a Jászságban is – ekkor új növényt honosítanak meg, a burgonyát.

Horváth Gergő, a Vármegyei levéltár igazgatóhelyettese id. Bedekovich Lőrinc és Jászkun Kerület kapcsolatáról tartott előadást.

Göndöcs Péter, a HISZI-Térkép ügyvezetőjének „Ha -HISZI-megtalálja” címmel tartott előadásában napjaink térképészét vázolta fel.

A konferencia záróelőadásában dr. Farkas Kristóf Vince történész id. Bedekovich Lőrinc és a család jászsági és jászfényszarui éveiről osztott meg érdekes történeteket.

A konferencia kísérő programjaként Pogány Gábor Benő Munkácsy-díjas szobrászművész mesélt a városháza dísztermében kiállított alkotásairól, kisplasztikákról, díjakról, köztéri szobrok modelljeiről. Bedekovich két térképére is felrajzolt egy-egy korabeli viseletbe öltözött mérnökalkatot, ezek egyikének szobormodellje is látható volt a tárlaton.

Fotó: Bognár Mária

Az ismeretterjesztés mellett a rendezvény szándéka volt az is, hogy támogatást szerezzen a városban későbbiekben felállítandó szoborhoz. Kovácsné Pető Magdolna elmondta: „Célunk az, hogy ez a szobor itt Jászfényszaru elhelyezkedjen, ahol Bedekovich Lőrinc élt és dolgozott.”

Bognár Mária újságíró

Harminc éve alakult meg a Fényszaruiai Baráti Egyesülete

A FÉBE megalakulása óta (1993. október 30.) eltelt három évtized alatt több esetben vállalt úttörő szerepet. Négyféle kitüntetést alapított a szülőföldért, Jászfényszaruért, a Jászságért átlagon felül végzett közösségek, személyek elismerésére. A megalakulástól 29 szervezetet és 276 főt részesített Elismerő Oklevél, Kitüntető Plakett, Ezüst Kitűző, Örökös Egyesületi vagy Tiszteletbeli Tag címben. 1993-tól szervezettette a színházba járást Budapestre, és 2006 és 2014 között a városunkba évi 4-5 előadást hozott. 1995 és 2000 között népszerűsítette a kerékpározást, 1995 és 2006 között meghonosította a társastáncot, 1996-ban felkarolta a régi huszárbandériumi hagyományok felélesztését. Intézményesítette tevékenységét Civilház (2001-2013), Teleház (2002-2006-2013), Városi Értéktár (2016-) létrehozásával.

Kulturális örökség területén tárgyi emlékek megmentése és újak létrehozása. Az első emléktáblát 1994-ben állítottuk, melyet számos emlékmű, és 14 egyéb alkotás követett. A meglévő emléktáblák, szobrok, keresztek, sírok közül 11 megmentését vállaltuk fel.

Kiadványaink, könyvek, érmek, CD-ék, képeslapok, emlékbélyegek száma 49. Újjáélesztette a bálók hagyományát (1994-2018). Bevezette a képzőművészet világába a diákokat (1994-2000). Kiállításokkal, konferenciákkal, találkozók, ismeretterjesztő előadásokkal döntően a helyi személyeket, közösségeket céloztuk meg, és szereztünk örömet részükre. Irodalom, költészet területén is sokszínű a tevékenységünk, de a gasztronómiai rendezvények kezdeményezése területén is színes a palettánk. A főző- és süteménysütő versenyek után a Kemence ünnepét (2011-), az Ó év búcsúztatót (2014-) rendezzük meg. 1994-től a bel- és külföldi kirándulásokat szervezünk rendszeresen. Települési évfordulóira, jubileumokra, tagjaink kerek évfordulós születésnapjára kiemelt figyelmet fordítunk.

A jubileumra székhelyünk parkjában az öt évvel ezelőtt elültetett táblával ellátott mamutfenyővel átellenben a FÉBE jelképét, címerét helyeztük el.

A címet 20 szoros nagyításban 80 cm átmérővel márványból Tóásó Tibor kőszobrász (Jászfelsőszentgyörgy) készítette el.

A címet a tagjainknak meghirdetett jelkép-pályázat anyagából, valamint saját ötleteit is felhasználva Szabó Imrefia Béla szobrászművész, egyesületünk tagja öntötte végleges formába.

A FÉBE címere

Fotó: Tóth Tibor

Az egyesület pecsétjén a címerkép elolvashatóan mintegy elbeszéli a város - Jászfényszaru - nevét, ezért nevezzük beszélő, vagy névcímernek is. Jászfényszaru „JÁSZ”: az íjások felajzott fegyvere; „FÉNY”: fénylő sugaras Nap; „SZARU”: szarv alakú kürt. A címer heraldikai szakirodalomban kialakult és használatos kifejezéssel a következő megfogalmazással írható le: A címer

– álló, csücskös talpú, kék mezőben kétszer vágott, pajzserékban vörössel és zölddel hasított tárcsapajzs;
– a pajzs kék mezejében arany Nap, kinövő helyzetben;
– a pajzserék elején vörös mezőn balra irányított, felajzott, ezüst íj;
– a pajzserék bal oldalán zöld mezőn arany, csorba kürt (Lehel kürtje);
– a kék pajzstalp két hullámos, ezüst pályával vágott (Zagyva, Galga folyók).
A szöveg köriratában a felső íven: FÉNYSZARUIAK BARÁTI EGYESÜLETE, alul két sorban 1993. JÁSZFÉNYSZARU.

A 2016. december 3-án a Nagyskola emeleti aluljában felavatott *Igazgatók márványtáblája* mellett hét év után, november 14-én elhelyezésre került az *Igazgatók tablója* is. A tábló költségét a FÉBE, és az általa alapított a Jászfényszaruért Alapítvány fedezte, a grafikai kivitelezést Horváth Sándor Szolnokon készítette.

Az igazgatók tablója

Fotó: Tóth Tibor

Szülői példamutatás után, egy életre szólóan meghatározó szerepet jelentenek tanítóink, tanáraink. Többek pályaválasztását is pozitívan befolyásolták tanáraink.

A Fényszaruiai Baráti Egyesület és a Jászfényszaruért Alapítvány kéz a kézben az elmúlt több mint két évtizede egyik fő feladatának tekintette a településért, és az itt élők szellemiségéért sokat tett tanítók, tanárok emlékének ápolásáért. Az országban elsőként 2002. május 1-jén létrehozta a volt Leányiskola helyén a *Tanítók emlékművét*. Jászfényszarun a közel 300 év alatt több mint 300 tanító végzett nevelő- oktató munkát.

Eddig 160 elhunyt neve és két évszám (tanítói időtartamuk) került bevésésre a katedrán lévő „hallhatatlanok olvasókönyve” bronzlapjaira.

2002-ben az igazgatók elültették a piramistölgyet, a tanítók fáját az emlékmű nyugati oldalára, amely mára a park legnagyobb és legszebb fája lett.

2022. szeptember 3-án felavattuk a település első óvónőjének, Márkus Máriának (1897-1979), közzadakozásból elkészített emléktábláját.

1914-től a tanári karból igazgatót neveztek ki, az utóbbi évtizedekben már pályázni kell az állásra. A márvány-

tablóra 14 igazgató neve került bevésésre azzal a két évszámmal, amíg betöltötték a tisztséget. Az ötvenes évek előtti igazgatók megfelelő fényképének összegyűjtéséhez idő kellett. Ez év tavaszára azonban már minden volt igazgató fényképe rendelkezésünkre állt. Így megvalósíthattuk, hogy a márványba véset nevekhez egy-egy fénykép is társuljon az utókor számára. Végre eljött a nap, és a bekeretezett tábló felkerült a meglévő tábla mellé. A Diákönkormányzat Kotánné Kovács Tímea tanárnővel megszervezte a családias, de méltó ünnepséget a tábló leleplezésére. Török Szonja diákpolgármester, Zsámboki Hanna Lujza a helyettese és Berze Rozi titkár leplezte le a táblót. Lovászné Török Magdolna igazgató köszönte meg a két szervezetnek, hogy fontosnak tartották a településen a pedagógusok megbecsülésének ilyen formában való megjelenítését, és a Tanítók Emlékművének folyamatos gondozását.

Tanítók emlékműve a QR-kóddal

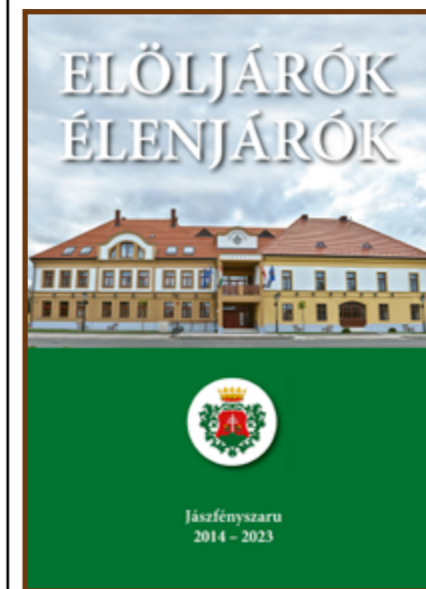
Fotó: Tóth Tibor

A város és az egyesület kettős ünnepe kapcsán már a XXI. század „Z” (1995 és 2009 között születettek) és az Alfa nemzedékének (2010-ben vagy utána születettek) szól a QR-kódos táblák bevezetése, amelyek ismereteink szerint a Jászságban egyedülállóak. Az egyesületünk elképzelése Varga Gábor elnökségi tagunk szervezésében valósult meg. A FÉBE mint egy 200 ezer Ft költséggel az egyesülethez kötődő épületeken, így a székhelyén, a Petőfi Sándor Művelődési és Könyvtár, a Kiss

József Helytörténeti gyűjtemény és a Városi Értéktár falára, valamint a Tanítók Emlékműve mellé került fel QR-kóddal ellátott tábla. Akinek telefonján van QR-kód, annak segítségével megismerhető az épületről feltöltött információ és fotóanyag.

Egyesületünk kezdeményezése, ha sikert arat, akkor évről évre lehet bővíteni az épületek, szobrok számát, melyre felkerül, vagy melléje elhelyezhető a QR tábla. Biztos vagyok benne, hogy ez a jövő útja. Már ajtónkon kopogtat a következő nemzedék, egy év és 2025 és 2039 között a Béta generáció tagjai jönnek majd a világra.

A jubileumi városi ünnepségzáró rendezvényén 2023. december 2-án került bemutatásra a FÉBE által létrehozott

A könyv címlapja

Jászfényszaruért Alapítvány kiadásában az *Elöljárók – Élenjárók Választott és elismert személyek Jászfényszarun 2014-2023* című, 136 oldalas kemény- táblás kiadvány, melynek előző kötete a 20 éves ünnepség kapcsán 2013-ban jelent meg.

Tóth Tibor, a FÉBE elnöke

Elöltöltős történelem

A Jászsószentgyörgyi Helytörténeti és Hagyományörző Egyesület tagjai Berta Tamás vadász „*Elöltöltős történelem – egy kis fegyvertörténet*” című előadására kaptak meghívást Simon Károly elnöktől 2023. november 10-ére. Az előadás témája kétségtelenül elsősorban a férfi tagságot szólította meg – akik közül többen maguk is vadászok –, de a hölgyeknek sem kellett csalatkozniuk.

Berta Tamás közvetve már kapcsolatba került az Egyesülettel, ugyanis a 2022-ben megjelent „*Édesek és sósak*” című töretlen népszerűségnek örvendő süteményeskönyv technikai tanácsadójaként fontos szerepe volt a kiadásban.

Az érdeklődőket látványosan berendezett helyszínnel fogadta az előadó. A mives fegyvereken, kikészített bőrkön, autentikus öltözeteken túl saját festménye is bemutatásra került.

A fegyverek iránti vonzalma a gyermekkorára nyúlik vissza. Mint a legtöbb kisfiúban, benne is romantikus kép élt a vadászatról, fegyverhasználatról. Későbbi olvasmányai az érdeklődését megszilárdították, s mára a téma szakavatott ismerője. Pedagógushoz méltó módon ismereteit élményszerűen, kiváló retorikával, laikusok számára is érthetően osztotta meg.

A kézi lőfegyverekhez vezető utat vetített képek segítségével ismerhette meg a hallgatóság, az elöltöltős fegyverek technikai-műszaki fejlődésének megértését pedig a képeken túl a tárgyi eszközök is segítették. Az előadás különös értéke volt az a komplex ismeretterjesztés, melynek során az egyes fegyvertípusokat a domináns használatuk időszakában, a történelmi környezetben mutatta be az előadó, kitérve az adott korszak hadviselési gyakorlatára is.

A történelem ismert csatáinak jellemző fegyverei egyidejűleg voltak láthatók a képeken és a szemléltető tárgyak között. A napóleoni háborúk, az amerikai polgárháború, az 1848-49-es szabadságharc fegyverein túl bepillantást nyújtott Berta Tamás a westernfilmek és az észak-amerikai indiánok ellen viselt harc fegyverzetébe is.

A szemléletformáló előadás után kötetlen beszélgetés során osztották meg a jelenlévő vadászok a tapasztalataikat. **Dr. Körei-Nagy Katalin** hagyományörző

**B. Jánosi Gyöngyi (1948–2022)
Élete, munkássága, művészete kortárs
vallomások, kritikák tükrében
c. könyvének bemutatása.**

Október 27-én a jászberényi városháza dísztermében dr. Egri Mária művészettörténész ajánlotta a nagyközönség figyelmébe B. Jánosi Gyöngyi festőművész, a Hamza Múzeum és Jász Galéria egykori igazgatója művészi munkásságát és életét bemutató monográfiát. A következőkben közzé tesszük dr. Egri Mária könyvet bemutató ajánlását.

„Azt hiszem mindannyian nagyon vártuk ezt a napot. Hogy lássuk, kézbe foghassuk, megismerhassuk azt a csodát, aminek valahogy mindannyian a részei vagyunk. És ami épp enigmatikus sajátosságainál fogva csak most készülhetett el. Így az öröm egyben összefonódik a gyásszal is.

Kérem, nézzék el nekem, hogy szubjektív és elfogult vagyok. Jánosi Gyöngyivel évtizedeken át dolgoztunk együtt. Rendeztünk kiállításokat, mások és az ő képeiből írtunk könyveket, közös cikkeket. Többször voltunk együtt kettesben és családjainkkal. Nagyon sok levelet írtunk, beszélünk egymással telefonon. Egészen a halála előtti időkig. Az hittem ismerem a művészetét, a személyiségét. Óriásit tévedtem.

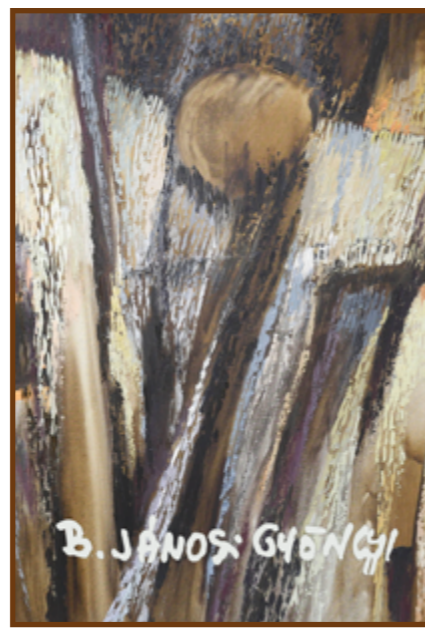
Halála után, az addig rejtegetett hagyatékból derült ki, sokkal több, jobb, értékebb, bonyolultabb ember volt, mint akit mindannyian ismertünk. Köszönhetően Farkas Editnek és Bartos Kingának, nagyszerű, közös munkájukkal és nyomdai megvalósulásával feltárul Jánosi Gyöngyi teljes személyisége, művészi tevékenysége.

Először néhány szót szólnék a könyvről. A szerkesztés mértéktartó, elegáns, ízléses. Nem önmagáért való, mint sokszor a képek, szövegek színvariációit az élvezhetetlenségig fokozó szerkesztői „újítások”. Mindenben B. Jánosi Gyöngyi áll a központban. REFERENCIA MUNKA, bárkinek ajánlható!

Apróságok. Jók a kis jegyzetek a vonatkozó számokkal, a grafikánál a címek kis nyilakkal. Szép a szerkesztés finom szürkével, halvány tört fehérrel való játéka is az alap illetve a betűszíneknél. Ezek sem öncélúan működnek – olykor a részeket választják el egymástól.

Az egész szép, következetes és ÉRTELMEZHETŐ mindenki számára.

Jó az egész könyv felépítése. A családi-baráti fényképek és a műtárgyak különválasztása. Kitűnő a képek válogatása a fiatal, meghatóan szép Gyöngyiről.

A könyv címlapja

A korai családi képektől a kiállításoktól, művésztelepektől, a barátokkal, különböző találkozásokon készült fotográfiákig – minden egymásba simul az Élete részben. Pontosak, színhelyesek a műtárgyfotók, Szijártó Zoltán munkája. Farkas Edit és Bartos Kinga könyve a lehető legközelebb hozta B. Jánosi Gyöngyit hozzánk. Süt az egészből a szeretet, az érzékenység. Még a bizonytalanság is; a leírt vagy festett művek mondatokba fogalmazásának pontosságában. Vagyis Gyöngyi lényének megközelíthetőségében, interpretálásában. Ő volt sokszor ennyire tétova az önmagába vetett hitében. De sikerült a lehetetlennek látszó – az EGÉSZ KÖTET MAGA GYÖNGYI.

Ami eddig is tudható volt róla: pedagógus, népművelő, festő-grafikus művész. Nevéhez kötődik a jászberényi Hamza Múzeum megalapítása, amelynek 1995-től 2008-ig igazgatója volt. Aktív

része a Hamza-életmű megismertetésének, egy Jászsági Képtár létrehozásának. Idetartozóan több kiadvány szerkesztője, gondozója. Saját publikációs elsősorban a Hamza hagyatékkal, a jászsági festéssel foglalkoznak.

1979 óta kiállítóművész. Természetelvé, szimbolikus, többször a nonfiguratív irányába hajló festészete a mai jászsági festészet jellemző szelete. Több könyvet illusztrált, könyvborítót tervezett. Az alkotó munka mellett restaurálással is foglalkozott.

Széleskörű érdeklődését ez a kötet most szubjektív közelségbe hozza. Visszaadja lényének „társadalmi” megnyilvánulásait precíz, kötelességtudó, ambiciózus diákkorától felnőttkoráig. Maximalizmusát az összes tevékenységében, széleskörű vállalásaiban. Akár beosztottként, akár később főnökként, tanárként, kollégaként. Farkas Edit kiváló ötlete, hogy Önöket, Jánosi Gyöngyi barátait kérte meg a visszaemlékezésre – erről szólnak. Ezeknek a vallomásoknak a tükrében látjuk Gyöngyit tanulmányai kezdetétől életének minden szálán át utolsó éveit, középiskolás korától haláláig. A személyes múltidézések jelentőségét emeli Farkas Edit vallomása a Hamza Múzeumban együtt töltött időkről.

A megjelent-elhangzott kritikákból teljes képet kapunk Jánosi Gyöngyi művészeti tevékenységéről. Látjuk egy-egy képének alakulását vázlataink keresztül, egy-egy gondolat megvalósulását rajzban, festményben. Egészében mutatja meg a könyv az alkotó tevékenységének különböző kis részét is, azokat a Copykat, amelyekben a művészettörténet nagy festőinek egy-egy kompozícióját alakítja át, személyesíti, főként festői eszközeiket gyakorolva. Jánosi Gyöngyi képzőművészeti stílusváltozásai mentén épül fel a könyv képanyaga. Az az ív, ami a művész életútját jelzi, ami az okos, szép, szenvedélyes fiatal nő a tehetetlenséggel, fájdalommal súlyos véghez vezet, megmutatkozik művészetében is. A Jászberény utcáit, tájait, a Zagyvát, partjait minden évszakában élénk varázsoló impresszionista festőt a testi-lelki megpróbáltatások szimbolikus megfogalmazásra készítetik. A többszöri kórházi élményeket, altatást, operációt, a félelmeket csak szimbolikus-szürreális képekre tudta fordítani. A képszerkesztés külön foglalkozik Jánosi Gyöngyi absztrakt, nonfiguratív munkáival is, amivel például zenesorozata készült.

Megint csak Farkas Editet és Bartos Kingát dicséri, hogy a grafikai oeuvre kiterjedt reklámgrafikai tevékenységére is. És bőséges teret ad rajzi stílusának elemzéséhez. Hogy ezen a területen is lássuk az élete-festészete íve nyomán változó témáit, megoldásait. A naturalista tájképektől nehezen viselt, sokszor drámai élethelyzeteinek szimbolikus megfogalmazásáig.

A művész a '80-as évek végére kialakított egy végletekig leegyszerűsített figurális jel-rendszert, amelyben egymást metsző két hajlékony vonalkonstrukcióval közli a humán érzelmeiket. Az emberalakból vonalakká absztrahálódott „jelek” helyzetükkel, egymáshoz való viszonyukkal, gesztusaikkal, mozgásukkal közvetítik Jánosi inspirációit. Szubjektív érzelmeiket, kapcsolati szituációkat, egyént és tömeget érintő gondolatokat. A saját érzelmeit közlő figurát kereszt alakú árnyék kíséri, ez a motívum jelzi mindig az önkép, az ÉN alakját. A '80-as évek végére festészetében is kikristályosodik az ÉN szimbóluma, amihez a Willendorfi Vénusz formáját kölcsönzi. Pregnáns példa, amikor a tükörben önmaga helyett az „ősanyának” nevezett, 30 ezer éves kis figura tűnik fel. Vagy amikor a Vadászok képén a megölt Vénusz szobrocskát állják körül. Vagy az Életérzés két összebendázolt fejformája között a szorongás magyarázataként a kis Willendorfi „önképi” alakja áll. Tusrajzainak jelrendszerében is az ÉN viszonyul az öt gesztusaikkal elfogadó vagy kizáró tömeghez, különállóként közöttük, vagy magányosan pusztán árnyékától kísérve, aprócska alakként szorongva.

B. Jánosi Gyöngyi könyve még egy nagy ajándékot rejt számunkra. Megjelenik és kiteljesedik benne az eddig ismeretlen költő. A most előkerült rajzok, illusztrációk mellett a verseket olvasva nyílik ki számunkra a művészember legbelsőbb lényé, a végtelenül érzékeny, sérülékeny, szenvedélyes, tehetséges ember mindenki által elzárt, igazi belső világa. Azok a viharok, érzelmi kitörések, kínok, ami a vágyott, elképzelt és a megélt napok terhei közé préselték. A mosolyos, segítőkész, vidám Gyöngyiben sokszor iszonyú harcok dúltak. Sokan voltak mindig körülötte, de ő a legtöbbször magányos maradt. Nem beszélt senkinek a rémálmairól, fantomképeiről, félelmeiről. Ha hagyatékát rendezve nem talál rá Kinga lánya

az elzárt grafikai mappák, rajzi vallomások, jegyzetek mellett a rengeteg versre, mindez rejtve marad. Tartozom egy vallomással. Egyik telefonbeszélgetésünket követően 2015 őszén elküldte azt a verset, amit fényképe mellé a kötet összeállítói is választottak. Azt írta mellé, „Marikám, itt a vers, amiről beszéltem, még 1975-ből. (A család nem ismeri.)”

ÉLETEM

ÉN ITT
VILÁGOT TEREMTEK CSÖNDBŐL,
TÉR ÉS IDŐ KORLÁTAIBÓL -
BENÉPESÍTEM
VÁGGYAL ÉS
HIÁNNYAL,
ÜRES NAPOK
INDULATÁVAL.
CICOMÁZOM GYEREKSÍRÁSSAL,
BARÁTOK GYÓNÁSAIVAL,
KÖNNY-KIRAKTA
MOSOLYGÁSSAL,
ÖRÖK VÁRAKOZÁSSAL.

HITEMET ŐRZÖM: NE LÉGY
PILÁTUSOM!

Írtam, kérdeztem, de többet nem tért vissza a versírásra. Holott 1969-től 2015-ig, tinédzser korától egész életén át betegsége reményvesztett utolsó éveit kísérték napjait a rimes sorok. Döbbenetes volt, amikor egymás után kerültek elő a zárt szekrényből a füzetek, teleírt lapok. Kinga fotózta Editnek, aki fejtegette, digitalizálta a dátum nélküli kusza sorokat, vázlatokat és azokat a külön kezelt, tisztázott sorokat, amiket Gyöngyi is megőrzésre méltónak talált. Utána kaptam meg én. Szinte kómában, Gyöngyi érzelmei között... léteztem napokig. Aztán jöttek a rajzok, a sokszorosított grafikák egymás után, ahogy megtalálta, lefényképezte Kinga, rögzítette Edit. Párosításuk, egymásra rímelésük életem egyik legnagyobb élménye volt. Emberileg és szakmailag egyaránt. Csodálatos volt a közös örömmünk, amikor rátaláltunk valamilyen eddig ismeretlen szálra – mintha Gyöngyi irányított volna!

Mindeddig nem tudott a versekről családja se. Pedig szerelmük kezdetén többet Bartos Nándornak írt. Kőkény Éva kórteteit már a tízes években illesztette. De a költőnő visszaemlékezéseiből tudjuk, beszélgetéseik, barátságuk során ő a verseiről, Gyöngyi

a képeiről beszélt. Előtte is titkolta a sajátjait. Bizonytalan volt értékükben, talán tartott a kritikáktól, az értetlenségtől, félt a teljes kitarulkozástól.

Még évekkkel ezelőtt mutatott néhányat Dr. Doboss Gyula irodalomtörténésznek. Őt idézi Farkas Edit a versekről írt elemzésében: „...egy szűk kör tudott a versekről. Nekem is megmutatta őket. Nehezen fogadjuk el, ha valaki többoldalú alkotó. Hivatásos olvasóként, kiadói lektorként láttam természetesen az irodalmi minőséget. De csak okoskodtam: így-meg-úgy, még jobb lenne ha... Most hőkönten izlelgetem az elszárgult lapok gépirásos sorait. Kötetre érett szövegeket találok. Az elszánt művészen ott élt a szorongó költő is. Merész asszociációk, drámai tömörség, a legjobb mesterek (Pillinszky, Nemes Nagy) hangja távolabból.” Jánosi eszközei bőven kínálnak példákat, többet Farkas Edit közléséből idéznék. Az emberízű csönd metaforája gyönyörű példa a szinesztéziára is. Belső nyugalmunk alapja a csend, a szóösszetétellel, a több érzékszervünkkel is érzékelhető áldott állapotot jelzi. A Kékingű hullámozó este hasonlatban az égbolt kékből sötétbe hajló színeváltozása, egy lehalló férfiing képét sejteti. A fekete gondvirágú agyam jelentését azt hiszem, nem kell külön magyarázni. A Dr. Doboss Gyula emlékezésében is említett sorokban Nagypéntek van – Föltámadásra várok. A hártýásszárnyúakkal egy huron pendülök.

sorokban a hártýásszárnyúak-kal való azonosulással saját érzékenységére, sérülékenységére utal.

A magára kényszerített fegyelem egyformaságát, harangszó ismétlődését a Ringatom magam a hiúság harang ütemén – metafora mellett, az önámító hiúság bódításával is tetézi.

A hasonlatok sorából bőven idézhetnék – Üvegfény-szemek, Unott-szövírág, néma hő-kolomp, bebőrödött inga-érzetek – amelyek Jánosi napi közérzeteit közvetítik.

Végezetül néhány részletet érintenék, az engem talán leginkább megragadó versekből. A szavakkal játszik legtöbb ön-ironikus versében. Az ellentétek szójátékán alapul például egyik, 18 éves korában született pár sorosa.

Boldogság – kin
Kínos boldogság
Fájó kin, - boldogság
Fájó boldogság, - szenvedés

Nagy szenvedés, - boldogság
Boldogságom kinszenvedés
Tiszta boldogság – Szerelmem!
1966. november 20.

Vagy a Sirató nyelvtan szavakkal
játsszadózó keserűségre.

Már nem vagy
Már nincs Te
Csak ő van
S csak én vagyok
Nincs mi
Csak ti vagytok.
és csak ők vannak.

Néhány sor a beteljesült szerelemhez:
Télben érő fekete este,
Ívben hajlik a szerelem teste,
Gyűlik a homlokod gyöngye,
Lobbant az állad melege.

S a szerelem elvesztésének torokszorító
kis négyesorosa
Ej, haj, nagy a tél,
Virágillat sose kél.
Elszunnyadt a szerelem,
De hideg van Istenem!

Végül még egy Bartos Nándorral való
kapcsolata elején írt verse.
Kicsim! Visszatérsz-e, ha elmúlnak
az ifjú évek?
Ha az élet, már hazafelé ballag?
Megtartasz-e, ha kinyílnak a szarkalábak?
S ha akkor is ily szegény leszek?
Mit vártál Tőlem?
Szerelmem? – Adtam.
Életet? – fogok adni.
S ha meghalnék sose bánd,
Az ősz után jön még nyár.

50 év után ő ment el előbb. Az utolsó
évek alatt a pokol összes bugyrát végig-
járta. Orvosok, kórházak, műtétek so-
rán látta, érezte, hogy rágja szét testét
a kór. De mindig felállt. Annnyira akart
élni még. A végén már csak a fájdalom
volt állandó. Alig tudott mozogni, csak
foltokat látott. Férje ápolta, ellátta, vé-
gig fogta a kezét. A másikat Kinga lánya.
Ez a válasz a szerelmes lány valamikori
költői kérdésére – Megtartasz-e, ha
kinyílnak a szarkalábak?
Nézem Jánosi Gyöngyi fotóját. Gyö-
nyörű fiatal lány, tele reménnyel,
vággyal, elképzelésekkel a Sorsa iránt.
Most kezünkben tartjuk ezzel a könyv-
vel mindazt, amit remélt, amit kapott,
amit végigélt. Közöttünk ki-ki végig-
mehet vele újra azokon az utakon, ame-
lyeken együtt haladtak vele, s azokon
is, amelyeket egyedül járt végig.

Köszönet érte a Hamza Múzeum igaz-
gatójának, Farkas Editnek, lányának
Bartos Kingának és Bartos Nándornak,
aki mindennek tanúja, társa volt. Én
úgy érzem, kedves Barátaim, különle-
ges értékkel gazdagodtunk. Az Önök

szeretetteljes visszaemlékezései élővé,
elevenné tették számunkra Jánosi
Gyöngyi személyiségét. Most már
örökké így marad meg számunkra.

Dr. Egri Mária művészettörténész

A KÖE Kunhímző Közösség tagjai Délvidéken

Közösségünk mind tagjaival, mind
programjaival régen átlépte a Nagy-
kunság, sőt Magyarország határát is.
A közelmúltban három olyan alkalom
is kínálkozott egyesületünk tagjainak,
mely programoknak a vajdasági tele-
pülések adtak helyet: Bácsfeketehegy,
Bácskossuthfalva és Kishegyes.
Idén 3. alkalommal került megrende-
zésre a törökszentmiklósi Kézműves
Örökség Egyesület által megszervezett,
konferenciával egybekötött tervező-
és alkotó tábor Kunhegyesen, mely
a tavalyi évben Kisújszálláson meg-
tartottnak volt a folytatása. Mind két
tábor tematikája a nagykunsági szűcs-
hímzések feldolgozásának lehetősé-
geire épült. Az előző évben a kisbunda
egyszínű, fekete selyemmel hímzett
ornamentikájával, az idei évben a szí-
nes szűcs-hímzésekkel foglalkoztunk.
A költségvetés és a résztvevők lét-
száma is szabott volt, nem tudott min-
denki a Vajdaságból átutazni hozzánk.
A bácskossuthfalvi Ady Endre Műve-
lődési Központ vezetőjével, Tímár
Gabriellával gondolkodtunk a meg-
oldáson, majd megszerveztük a vaj-
dasági tábort, amelybe a Magyaror-
szágon tartott két szűcs-tábor anyagát
sűrítettük bele egy 6 naposba. A tábor
első napján nyílt meg a magyaror-
szági táborokban megtervezett, majd
otthon elkészített kézimunkákat be-
mutató kiállítás, amelynek fő látvá-
nyossága a divatbemutató volt, ami az
idei évben Magyar Kézműves Remek
címet elnyerő, kunhímes kollekció
egy részét vonultatta fel. Az Ady
Endre Művelődési Központ elnöke,
Tímár Gabriella köszöntötte elsőként
a megjelent vendégeket és hímzőket,
majd Kormányos Katona Gyöngyi, a
Vajdasági Magyar Művelődési Intézet
megbízott igazgatója beszélt a ha-
gyományos hímző művészet Vajda-
ságban történő ápolásának és tovább
örökítésének jelentőségéről, melyre

felhívta a jelenlévők figyelmét, és egy-
ben megköszönte a munkájukat. A ki-
állítás én nyitottam meg. Beszédem-
ben röviden összefoglaltam a KÖE
munkáját, közvetítő és értékmentő
szerepét a nagykunsági és vajdasági
kun települések civil szervezetei és kéz-
művesei között. Fontosnak tartottam
hangsúlyt fektetni a közös munkánk
eredményeként elnyert Magyar Kéz-
műves Remek címre, amely olyan díj,

**Novák Katalin köztársasági elnök asszony
Szentpéteriné Lévai Máriaival és Bán
Andreával beszélget**

Fotó: Pál Károly

ami elnyeréséhez követelmény a nem-
zeti kultúrát őrző, egyéni értéket kép-
viselő hagyományhűsége, a termékek
eredetisége, kiváló minősége, és nem
utolsó sorban a jövőbeli turisztikai fel-
használása. A rendezvénynek a bács-
kossuthfalvi Emlékház adott helyet,
ahol a kiállítás a tábor ideje alatt meg-
tekinthető volt.

A bácskossuthfalvi tábornak, amely
szeptember 18-tól 23-ig tartott, az Ady
Endre Művelődési Központ adott

helyet. A jól felszerelt intézményben
nemcsak a foglalkozások megtartására
volt lehetőség, de az étkezést és szál-
lást is ott tudták biztosítani a Nagy-
kunságból érkező vendégek részére.
A „táborlakók” a nagykunsági fekete
és színes szűcs-hímzés ornamentikáját
dolgozták fel. A rendezvény második
és harmadik napja a tervezésről szólt,
a minták megalkotásán volt a fő hang-
súly. A tábor nem titkolt célja volt az
is, hogy a délvidéki asszonyok minta-
szerkesztő képességét fejlesszük. Mer-
jenek egy-egy mintát megbontani, az
adott felületre új kompozícióként
megrajzolni, úgy, hogy a hímzésre jel-
lemző jellegzetességek megmaradja-
nak. A Vajdaságban ennek még nincs
hagyománya. Az oktatói szerepet a
Nagykunságtól érkező hímzők közül
Szentpéteriné Lévai Mária és Pápai
Istvánné vállalták magukra, és adták
tovább az addig megszerzett tudásukat
és tapasztalataikat. A hét végére ren-
geteg terv született, szebbnél szebbek:
lakástextilek, ruházati kiegészítők,
ruhák, ajándéktárgyak majdani díszek-
ként fognak díszelni a megrajzolt
szűcs minták. Az utolsó napokban már
volt, aki a megvalósítás fázisába ért:
előkerült a drukkoló anyag, a vászon
a tű és a fonal. A hét folyamán a jövő
évi táborunkba is engedünk egy kis
betekintést. Az egyik téma, a nagy-
kunsági vertcsipke lesz, aminek készí-
tését Szőke Zsigmondné be is mutatta.
Kunhegyes testvértelepülése a délvi-
déki Bácsfeketehegy, így azért is, és
mert a tagjaink között vannak a telepü-
lésen élők is, a KÖE Kunhímző Kun
Közössége abban a megtiszteltetésben
részesült, hogy meghívást kapott egy
egyházi ünnepségre való kiállítás meg-
rendezésére. A szálakat most is Szent-
péteriné Lévai Mária fogta össze.
2023. október 14-én szentelték fel a
Szerbiai Református Keresztyén Egy-
ház új püspökét, Harangozó Lászlót
a vajdasági Bácsfeketehegyen, amely-
nek kísérő rendezvénye volt a püspöki
szertartásra meghívott vendégek fogá-
dása is. Az állófogadás a sportcsarnok-
ban került megrendezésre, ahova előző
este háttér dekorációnak felállítottuk
és berendeztük a kiállítást. A kiállítás
anyaga a KÖE Kunhímző Kun Közös-
ségének tagjai munkáiból állt (kun-,
szűcs-, szűr-hímzések), kisebb részben
a nagykunsági, nagyobb részben a vaj-
dasági alkotásai voltak láthatóak.
A püspök szentelése felemelő ünnepség
volt. Hálások vagyunk a meghívásért

és a részvételi lehetőségért, de ennél
nagyobb boldogság azt volt látni, át-
élni, amikor a feketicsi asszonyok büsz-
kén álltak a kiállítás előtt, beszéltek a
munkáikról a nagykunsági hímzésfélé-
segekről az alkotás örömeiről, rólunk,
a közösségről. *Ilyenkor szeretek hátra
vonulni, és csak figyelni... Mérföldetelen
büszkeség és boldogság önti el ilyenkor a
szívet, lelket. Az ember lánya ezekért
a pillanatokért csinálja a „munkáját”, ami
nem is munka, hanem hivatás, hitvallás...*

életfa lombokat, saját monogramjukkal
ellátva, kihímzezhesse, ezzel maradandó
alkotva az utókor számára... Igen,
nemcsak esztétikus lesz, szemet gyö-
nyörkötető, de ezek az asszonyok, ma-
radandó alkotva, *„behímzik magukat
a történelembe”...*

Maga a függöny felülete 162 m² terü-
letű, melyre géppel került felhímzeve
a vezető motívum, az életfa, amelynek
törzsét a honfoglalás kori művészet
remekei, a Rakamaz-strázsadombi,

Részlet a kiállításból

Fotó: Bán Andrea

Az, hogy sikerült Magyarország köztár-
sági elnökasszonyával, Novák Kata-
linnal pár mondatot váltani, a közösség
ajándékát átadni, az is jó érzéssel ön-
tött el, de az, hogy mindenki a kiállítás
gyűrűjében fotózkodott, adott interjút,
hogy ez által hatalmas láthatóságot
adtunk a munkánknak, mindennél többet
ér... Ez a munkánk gyümölcse...
Végezetül, hatalmas örömmel és büsz-
keséggel számolhatok be arról is, hogy
a Kustán Melinda textiltervező ipar-
művész által megálmodott, a Nemzeti
Színház úgynevezett függöny projekt-
jében a Kunhímző Közösségünk tagjai
is részt vesznek. Négy évvel ezelőtt
keresett meg és beszéltünk először, az
akkor még a tervezés folyamatában
lévő munkáról. Mára már beindult a
gépezet, és precíz logisztika alapján
indulnak útra az előhímzett hatalmas
bordó bársonytekercsek a történelmi
Magyarország területén élő hímzők-
höz, hogy mindenki, a vállalt, Melinda
által megálmodott és megtervezett

a Tarcalon, Rétközberencs határában
megalált tarsolylemezek díszítményei
ihlették, lomboztat pedig a Kárpát-
medence területén fellelhető 60 nép-
rajzi tájegység motívumkincsének
feldolgozásai alkotják, melyek kihím-
zésében nagy szerepet vállaltak a kö-
zösségünk tagjai is.

Az első olyan bársony tekercs, amin az
a minta található, amit tagunk hímez,
nemrég érkezett a szerbiai Horgosról
a szintén szerbiai Kishegyesre, ahol
Major Márta láthat hozzá, az általa
vállalt két tájegység (Dráva-mente és
a hódmezővásárhelyi) ornamentikájá-
nak kihímzéséhez. A nagy munka édes-
anyja segítségével készül. A monumen-
tális alkotás tervezője, Kustán Melinda.

Bán Andrea néprajzkutató

10 éves a Lajosmizsei Jász Hímzőkör

Jászberény és Lajosmizse testvértel-
pülési szerződésalkotó szándékának
kinyilvánításakor 2013-ban a résztve-
vőkben erősödött a gondolat, hogy a
két település közötti történelmi kötő-
dést feledni nem lehet. A gondolatot

Jász Hímzőkör a helyi Egészségház-
ban működő Egészségügyi, Gyermek-
jóléti és Szociális Intézmény (EGYSZI)
Idősek Klubjában. Az alapítókat az a
cél vezérelte, hogy Lajosmizsén a jász
szűcsímzést ismertté tegyék, és az

A Lajosmizsei Jász Hímzőkör megalakulása 2013. december 3-án.
Balról jobbra - Sápi Enikő, Hortiné dr. Bathó Edit, Józsné dr. Kiss Irén, Gut Istvánné
Fotó: I. Sz.

A Lajosmizsei Jász Hímzőkör tagjai

Fotó: Vörösné Gajdácsi Anita

tett követte. Józsné dr. Kiss Irén és
Sápi Enikő felhívása nyomán 2013.
december 3-án létrejött a Lajosmizsei

egykori szűcsők motívumait átörökít-
sék, a jász gyökereket és hagyományo-
kat megőrizték az utókornak.

A hímzőkör kezdetektől máig jeleske-
dik a jász hagyományörzésben. Hímző
asszonyaik alkotó kezeiből csodaszép
terítők, párnák, függönyök, nyárikák,
szütyők és egyéb használati tárgyak ke-
rülnek ki. A kezdeti célt nem feledve,
a hű mintakövetés érdekében a hímzők
a Jászságban kutatták fel az eredeti
motívumokat, a Jászságból szereztek
be a szükséges anyanyagot és hímző fona-
lat. Alapos tanulmányozást követően
elsajátították a drukkolást. A szívvel és
szorgalommal végzett kézművességet
óriási érdeklődés övezi. Az alkotók
és alkotások számtalan kiállításon és
rendezvényen vettek részt, és 2016-
ban kiérdemelték a Lajosmizsei Helyi
Értéktárba való felvételt Kulturális
Örökség kategóriában.

A Jász Hímzőkör főbb tevékenységei és
díjai a megalakulástól napjainkig:

Lajosmizse Expo – 2014.
„Művészet és kézművesség” kategóriá-
ban különdíj, 2014
Első Hímzőköri kiállítás, Lajosmizse,
2015. május 29.
Hímzőköri Kiállítás, Lajosmizse, 2015
Helyi Értéktárba való felvétel, 2016
Konyor Józsefné hímzőköri vezető
kitüntetés, 2016
Látogatás Palics testvértelépülésre,
2016
Lajosmizsei Napokon kiállítás, 2017

Kiállítás: Jász-Kun emléknep, Kiskun-
félegyháza, 2017

Idősek Hetén kiállítás, Lajosmizse,
2017

Helyi Termék Ünnep, Hungarikum
Fesztiválon kiállítás- Kecskemét, 2018

Lajosmizse Expon kiállítás, 2018

„Jász és Kun gyökereink” c. kiállítás,
Hagyományörzés kategóriában külö-
ndíj, 2018

Jász terítők díszdobozban c. pályázat
különdíja, a terítők a városnak fel-
ajánlva, 2018

Kiállítás a Jászok Napján Budapesten
a Vajdahunyadvárban, 2018

Helyi Református Egyház részére oltár-
terítők adományozása, 2019

Idősek Hete – Jász és kun gyökereink c.
kiállítás, 2019

Oklevél a hagyományörzésért a jász-
berényi Jász Múzeumtól, 2019

Adventi kiállítás, 2019

III. Lajosmizsei Helytörténeti Konfe-
rencián kiállítás, 2020

Idősek Hete – Hagyományörzés a szí-
vünkben c. kiállítás, 2021

Jász Világtalálkozón részvétel, Jász-
dózsa, 2023

Kalup Gyuláné, Görbe Jánosné, Hortiné dr. Bathó Edit és Józsné dr. Kiss Irén
Fotó: Torma-Vály Bettina

Befogadó EGYSZI Intézmény részére
drapéria adományozása, 2023
Elismerő oklevél Lajosmizse Város
Önkormányzatától, 2023
Kiállítás és Díszterítő felajánlása a 30
éves városi jubileum alkalmából, 2023

A Jász Hímzőkör az idén ünnepli 10
éves jubileumát, amely alkalmából a
Lajosmizse Önkormányzata Elismerő
Oklevéllel díjazta hagyományörző te-
vékenységüket. Az évfordulós ünnepi
műhelytalálkozó a XXIII. Szakmai Na-
pok – Nyílt Napok keretében zajlott,
a Kör működését segítő intézményben.
A műhelytalálkozóra a Jászságból is
érkeztek vendégek. Hortiné dr. Bathó
Edit, a Jász Múzeum immáron nyugál-
mazott igazgatója a hímzőkör alakulá-
sától támogatja szakmai munkájukat.

Ambrus Andrásné és a Jász Hímzőkör tagjai

Fotó: Torma-Vály Bettina

Részlet a kiállításból

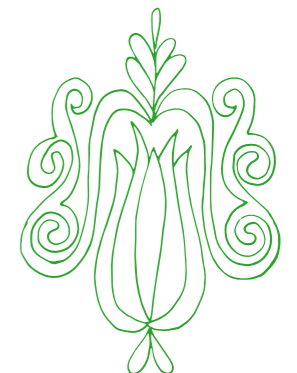
Fotó: Józsné dr. Kiss Irén

Köszöntőjében a hímzőkör tevékeny-
ségét méltatva, a jász szűcsímzés
motívumvilágának művészi átörökítése
mellett kiemelte a Jászberény és Lajos-
mizse testvértelépülési kapcsolat gaz-
dagításában betöltött szerepét is.

A Jász Hímzőkör szakmai tevékenysé-
géhez kezdettől fogva komoly segítsé-
get nyújtott, és nyújt ma is a Jászapáti
Kézmunka szakkör, amelynek két
tagja (Ambrus Andrásné és Orosz Fe-
rencné) is megköszöntötte a jubiláló
közösséget, hangsúlyozva munkájuk-
ban a hű mintakövetést, valamint a
kiemelkedő esztétikai és szakmai szín-
vonalon való hímzést. Ugyancsak
részt vettek a jubileumi műhelytalál-
kozón Görbe Jánosné (Jászfényszaru)
és Kalup Gyuláné (Jászberény) hímző
asszonyok is.

A jövőt tekintve mit is kívánhatnánk a
Hímzőkörnek? A cél mentén haladva,
egészségesen megélt, kifogyhatatlan
alkotó erőt, sok-sok szép együtt töltött
órát és hosszantartó barátságokat!

Józsné dr. Kiss Irén hagyományörző,
hímzőköri tag

KÖNYVISMERTETŐ

Dr. Suba Györgyné Kocsis Julianna: Jászapáti évtizedek (1945-től) I-II.

Felelős kiadó: Jászapátiak Baráti Egyesülete – Mihályi Mónika
Kapitális Nyomdaipari Kft, Jászapáti, 2022

Újabb könyvvel szaporodott Jászapáti múltját bemutató könyvek sorozata dr. Suba Györgyné jóvoltából. A tanyavilág, a II. világháborús emlékek és a honismereti szakkör gyűjtéseinek a feldolgozása után most a II. világháborút követő évtizedek bemutatása következett két hatalmas kötetben, közel ezer oldalon. A szerző közreműködésével a Jászapátiak Baráti Egyesülete 19 önálló munkában jelentette meg városának történetét. Kiadásra került dr. Rusvay Lajos: Jászapáti története című munkája, mely a település 1945 előtti történetét foglalja össze. A jászapáti termelészövetkezet 1984-ben házi sokszorosítással kiadta Szikszai Gábor: Az „Én falum” negyven éve c. dolgozatát, mely az ismert történelmi körülményekre való tekintettel bizonyos területekre nem terjedhetett ki, másrészt azóta bizony hosszú évek, évtizedek teltek el, ugyanakkor forrásként nagyon jól használható. A város történetének egy-egy szeletét többen is elkészítették, a szerzőnek ezek is számos információt szolgáltatottak. Támaszkodott még folyóiratokra, jubileumi kiadványokra és „a helyi emlékezetre” is.

„Az ember ősidők óta társas lény, igényli az együttléteket, az összefogást az őt körülvevő embercsoporttal: a szeretteivel, a szomszédaival és munkatársaival. Teszi mindezt az egymásrautaltság, a munkamegosztás, az elesettebbek gyámoltása és szabadidejének eltöltése érdekében is.” Ezekkel a gondolatokkal indul a könyv első lapja a szerző-szerkesztő tollából.

Hosszú évek kutatómunkájának köszönhető az igen tartalmas tanulmány, mely felöleli a politika és közigazgatás, az oktatás, a művelődés, a gazdaság és a közösség civil szerveződéseinek történetét, sőt helyet kapott benne néhány visszaemlékezés is.

A megírásakor nagy nehézséget jelenthetett, hogy a vizsgált időszak igen szomorú, és számtalan nézeteltéréssel terhelt. Az elmúlt időben jelentősen elhallgatott témákat jól sikerült összeszednie, tálnia a szerzőnek. Saját forrásai, jegyzeteire, naplóira is támasz-

kozhatott a megírás idején, valamint a kb. 200 adatközlőre, akik szintén – vele együtt – átérték ezen eseményeket. A könyv műfaja: „adalék Jászapáti történetéhez”, hiszen a feldolgozás ideje elég tág, sőt a feldolgozandó témakörök is eléggé széles körűek voltak. A dolgozat megfelel a tudományos igényeknek, ugyanakkor az e területen járatanok is élvezettel olvassák, forgathatják. Ezt segíti elő az igen gazdag fényképanyag is.

A könyv címlapja

Nem könnyű feladat jól ismertetni az egész kiadványt, ezért szubjektív módon kiemelem az egyik témakört, mely az egész könyvön végigkísér bennünket. A mű jelentős részét alkotja a közművelődés témaköre. A vizsgált időszak művelődése a múlt század elején elindult fejlődés folytatása, még akkor is, ha az ismert okok miatt ez is erősen átpolitizált volt az állam vezetői részéről. Ugyanakkor a helybeliek is a téma fontosságát magukénak gondolták, hiszen már 1912-ben megalakult a Közművelődési Társulat, melynek munkáját jelzik a településen megalakult

gazdakörök, olvasókörök, ipartestület, az Úri kaszinó, a Katolikus Legényegylet, a KALOT, vagy a Szociális Missziós Nőegylet. Mindegyik közösség tagjainak érdekeit képviselte, az általános műveltséget is igyekezett emelni, jelentős mértékben hozzájárultak a szeretetszolgálat-szegénygondozás munkájához, sőt tagjaik szórakozásáról is gondoskodtak.

A közművelődés későbbi időszakában a kultúrház-művelődési ház, és a termelő tevékenységet folytató közösségek is folytatták a megkezdett munkát. A kötet elején megtalálható a támogatók listája, akik nélkül nem jöhetett volna létre a mű: Jászságért Alapítvány, Jászok Egyesülete, Jászapáti 2000 Mg. Zrt., Jászapáti Város önkormányzata, Bodor Józsefné Bugyi Katalin, Palócz Dorina, Urbán Béláné Lóczi Ilona, és a könyv végén megtalálható több száz előfizető, akik már előre bizalmat szavaztak a szerzőnek és a munkának. Jól segíti a könyv használhatóságát a gondosan elkészített névmutató, mely nélkül ilyen tudományos munka, ilyen óriási adategyüttes el sem képzelhető. Ugyancsak a könyv végén található a hatalmas és gazdag forrásjegyzék, mely a további kutatásokat is elősegítheti.

A könyvet haszonnal forgathatják mindazok, akik a Jászság története, vagy Jászapáti történetének közelmúltja behatóbban is érdekel. Természetesen a helybelieknek a könyvben szereplő nevek, helyek mind ismerősök, így ki is tudják keresni saját családjuk, közösségeik történetét, vagy annak egy-egy szegmensét. Néhány esetben kitekintést kaphatunk a szomszédos Jászivány település – melynek története szervesen összekapcsolódott az elmúlt évtizedek folyamán is Apátival – egyes közösségeiről is. Ajánlom olvasását minden érdeklődőnek, helybelinek és távol lakónak egyaránt. Kifejezetten megragadott a könyvben, hogy a súlyos idők ellenére milyen közösségi élet folyt, és folyik a településen mind a mai napig. Ez kifejezi a település tagjainak összetartozását, együvé tartozását, mely megtartó erő volt azokban a nehéz időkben, s napjainkban is.

*fr. Varga Kamill ofm,
helytörténeti kutató*

Elismerés a Jászberényi Kossuth Népdalkörnek

A 2023. évi Jászsági Civil Vándordíjat és a vele járó 200 000 forint elismerést a Jászberényi Kossuth Népdalkör Egyesület kapta eredményes közösségi tevékenységéért, a jászsági dalkultúra megőrzése érdekében végzett munkájáért. A kitüntető elismerést tizenharmadik alkalommal ítélte oda „A Jászságért” Alapítvány Kuratóriuma. A díj történetében jászberényi közösség negyedik alkalommal kapta a kitüntető címet, melynek ünnepélyes átadása 2023. október 17-én volt a Városháza dísztermében.

Mátics Béláné, Szabó Fábán Katalin, Gulyás András és Sas István *Fotó: Bognár Mária*

Mátics Béláné átveszi a díjat dr. Dobos Lászlótól

Fotó: Bognár Mária

Dr. Dobos László, a „Jászságért” Alapítvány alapítója, a Jászok Egyesületének elnöke méltatásában hangsúlyozta, amióta a népdal kiszorult a hétköznapjainkból és felkerült a színpadra, azóta megnőtt ezeknek a közösségeknek a szerepe és felelőssége abban, hogy a magyar népi kultúrának a dalkultúra részét megőrizzék és továbbadják. Kiemelte, hogy nagy múltú szervezetről van szó, amelynek jogelődje, a Portelki Pávákör 1971-ben alakult Szentirmay Zsolt jászberényi zenetanár vezetésével. A szakmai vezetést 2012 óta Kecskés Istvánné végzi, a jelenlegi tagok száma huszonkettő. A dalkör 2014 óta tagja a Jászok Egyesületének. Minden

Jászberényi Kossuth Népdalkör

Fotó: Bognár Mária

A környékbeli dalkörökkel, pávakörökkel, egyesületekkel szoros kapcsolatot ápolnak, egymás rendezvényein rendszeres fellépőként részt vesznek. A népdalkör a népzene és népdalok szeretetén túl a tagok számára fontos közösségi szintér, közösségmegtartó és hagyományörző szerepe meghatározó Jászberény életében.

A díjazott népdalkör nevében köszönetet mondott Mátics Béláné leköszönő elnök és Szabó Fábán Katalin újonnan megválasztott elnök. Kifejezte elismerését Budai Lóránt, a város polgármestere és Gulyás András Zoltán, a Jász Múzeum igazgatója. Az eseményen részt vett Kiss Gábor regnáló jászkapitány is. A jó hangulatú átadó ünnepséget pezsgős koccintás és baráti beszélgetés zárta.

Bognár Mária újságíró

**„Természeti és társadalmi veszélyek”
Összefoglaló a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei
Tudományi Egyesület ünnepi konferenciájáról**

A Tudomány Napját ünnepelve rangos konferenciát rendezett a JNSZ Megyei Tudományos Egyesület 2023. november 10-én Szolnokon. A cím választása is – Természeti és társadalmi veszélyek – nagyon aktuális volt napjaink zavaros világában.

A vármegyeháza patinás falai között Hubai Imre, a JNSZ Vármegyei Közgyűlés elnöke köszöntötte a résztvevőket. „Iránymutatást és szellemi lelki spirituszt jelentenek a múlt eseményei a jövő számára” – emelte ki a köszöntő beszédében az elnök.

Dr. Szabó Attila, a Debreceni Egyetem BTK Szolnoki Campusának igazgatója kiemelte mennyire fontos megteremteni és megerősíteni a megyében egy rangos műszaki képzést. Nemcsak a megfelelő infrastruktúra, hanem egy minőségi oktatói gárda létrehozása az igazi feladat.

Az előadások sorozatát Dr. Bagi Gábor történész nyitotta meg. A *Természeti és társadalmi krízisek összekapcsolódása a Közép-Tiszavidék történetében* című előadásában felhívta a figyelmet, hogy a vulkáni katasztrófák a Föld légköri viszonyaira sokkal nagyobb hatást gyakorolnak, mint ahogy korábban a tudósok ezt gondolták. Korábbi történelmi időszakok példáit felhozva emelte ki és mutatott rá, hogy egy-egy nagyobb vulkánkitörés után évekre felborulnak az időjárási viszonyok. De ugyanez bizonyítható a nagyobb földrengések későbbi utóhatásaira is. Az előadás érdekességét növelte egy kis finom humor, illetve régi anekdota felemlítése. Az 1868/69-es földrengések után mondták „Jóisten elégedetlenkedik a kiegyezés miatt, amely az 1849-es vértanúk emlékéért sértette”. De abban az időben egy másik mondás is járta egy-egy földmozgás után: „Megindultak hazafelé a Kárpátok.”

A rangos történész előadását Botos Imre debreceni egyetemi hallgató követte, aki *A jászok katonavirtus háttéré* címmel adott értékes beszámolót. Az európai keresztény kultúrkörökben mai is érdekes és vitatott témákat vetett fel a fiatal előadó. Mi a különbség a parancskövetés és a kiadatott feladatok végrehajtása között egy háborúban, ami gyakran az emberek megölésével jár. Hogyan vethető ez össze a bibliai „Ne ölj!” tiltó paranccsal. A reguláris,

parancskövető haderők mellett miért volt formabontó a huszárság, a legmagyarabb fegyvernem megjelenése. „A jászok és kunok hogyan nyomták rá kitérülhetetlenül nyomukat a huszárságra” érvelt több lépcsőben.

Forgó Bence, a Jász Múzeum történészének képes prezentációs előadása *Jászsági katonák útja az olasz fronton* egy újfajta kutatási módot mutatott be. A fénykép alapú adatbázis kutatása segít jobban feltárni a ránk maradt fényképek mögött rejlő mélyebb és eddig még feltáratlan információk felkutatását. A Nagy Háború korabeli eseményeiben résztvevő Jász Faragó Sándorról készült felvételeken elemzte ezzel az új módszerrel feltárató hasznos adatokat, mint járművek, tereptárgyak, használati tárgyak és épületek.

Farkas Imre helytörténeti kutató – a Martfői Cipőgyár nyugdíjas közgazdásza – egy mai napig is ható fájó történelmi eseményt elevenített fel, amelynek címe is sokat árul el *Kivégzések Mesterszállás határában 1919-ben*. Az első világháború csak 1919-ben érkezett erre a kis településre, amikor is az antant nevében behívott románok elfoglalták a fél országot és betörttek erre a kis településre. Az eseményt felidéző visszaemlékezések tették még szomorúbbá a korabeli tragikus eseményeket. A hazánkra rátörő, elleneséges román katonák által kivégzettek zöme a Vörös Hadsereg kötelékében az ország védelméért harcoló emberek voltak.

A témáról ez év decemberében egy könyv is napvilágot lát majd, részletesen feltárva az akkori eseményeket. D. Laskai Magda tiszaföldvári helytörténeti kutató *Kelet felől jön egy vonat...* kezdetű katonadalt választotta előadása címének, amelyben a második világháborús hadifoglyok Túrkevére való hazatérését mutatta be. Részletes, sokirányú és hosszú kutatás áll előadása mögött. Beszámolt a kutatás nehézségeiről, különösen a cirill betűvel írt hadifoglyok nevének beazonosítási problémáiról. A bemutatott lágeri történetek alapján sokszor felfoghatatlan, hogy hogyan lehetett túlélni a fogságban töltött borzalmas éveket. Ezek a fiatalon elhunyt katonáknak nem adta meg, hogy magyar földben nyugod-

janak, pedig mindig mondogatták „Ne temessék Oroszország átkozott földjébe” vers sorait.

Órsi Julianna ny. múzeumigazgató – a konferencia főszervezője és motorja – előadásában a *Megőrzött háborús emlékek a nagykunsági közösségekben, családokban* címmel tartott izgalmas előadást. Milyen fontos is napjainkban a háborús ereklyék gyűjtése és bemutatása az utókoroknak. Hiszen ma már kimert a divatból, hogy a lakások szobáinak belső falait régi családi képekkel díszítsék. A mai fiatal felnövő nemzedékbe már nem ivódott bele a régi családi történetek képe és a hozzá tartozó legendák. Ezért is vált fontossá a világháborús magángyűjtemények bemutatása. A katonaládák, a tábori levelek, a fogságban készített tárgyak és a katonadalok mind-mind „mesélnek” a régi szívszorító, rosszlelkű háborús évekről. De a felmenőink harcai, szenvedései soha nem szabad, hogy feledésbe merüljenek. Az előadó ígérete szerint 2024-ben *Emlékezet határok nélkül* címmel könyv formájában is megjelenik legújabb kutatása.

Jámbor Csaba, a Damjanich János Múzeum könyvtárának vezetője a *Szegények szolgálatában* címmel adott elő. Talán kevésbé ismert, hogy Szent Antal a szegényeket támogató nemes tevékenységek máig is élő jótékonykodását. Miután betiltották a koldulást, 1927-ben kezdték meg a Ferences rendben belül a szegényeket támogató nővérek adománygyűjtését. A szolnoki szegényház, másnéven a szegények otthona, amely egy kis kápolna is volt. Elemi erővel merült fel, hogy egy nagyobb kápolnát kell építeni, amelyet Radvánszky József atya indított el. Lelkészkedett Szolnokon, Jászberényben, és Szegeden, 1926-ban a *Szegények Otthona* kápolnájának lelkésze lett. Végül is 1933-ban készült el a szegényházi kis-templom bővítése.

Varga Kamill ferences testvér előadása *Tűzvész a Hajtán* címmel szülőföldjének egy drámai eseményét mutatta be. Mesélt a *Hajta mocsár* kialakulásáról és az azt tápláló Hajta-patakról. A nagyméretű nádas lehetővé tette egy ún. „nádasgazdaság” kialakulását. Nagyon sok ház épült nádtetővel, sőt a közbirtokosság tagjai is kedvezménytel kapták meg tetőfedésre. 2012 márciusában történt a nevezetes tűzvész, amelyről a sajtó írta – „...többméteres lángcsóvák, égő nád-darabok veszélyeztették Jászberény külterületén, a Hajtában található tanyákat”. A közel 15 méteres lángok még nagyon

sok kíváncsiskodó embert vonzottak, kialakult egyfajta, mai szóval katasztrófaturizmus.

Szűcs Gergely jászboldogházi kutató előadásában felidézte az 1963-as nagy árvíz pusztítását. A jászboldogházi tanyavilág, amely közel 520 tanyából állt, az árvíz hatására 232 került víz alá, és közel 3000 hektárt öntött el az ár. Közel 100 lakhely rögtön összedőlt, míg a többi lakhatatlanná vált. Még a hazánkban állomásozó szovjet katonákat is mozgósították a szerencsétlenül járt tanyasiak ingóságainak mentésére. Az árvíz a boldogházi tanyavilágot nagyrészt elpusztította, de egy új falurész jött létre a községben.

Metkyó Béla helytörténeti kutató

Ismét Adácson

A Jászsági Hagyományörző Egylet – mint a Falusi Színjátszók Országos Szövetségének tagja – 2023. november 11-én immáron ötödik alkalommal lépett fel az adácsi közönség előtt.

Az Egyletet régóta ismert visszatérő vendégként mutatták be, tekintve, hogy 2016-ban az „Élet a Morgóban”, 2017-ben a „Jász kamukérő”, 2018-ban az „Asszonyok”, 2019-ben pedig a „Hogyé adja gazduram?” című darabokkal már megmérettették magukat. Az eddigi produkciókat bronz, illetve ezüst minősítéssel értékelte a zsűri, hagyományörző munkájáért pedig különdíjban részesítette a csoportot.

Ez évben a „Rohan az idő – Egy nap a SZOT üdülőben” címmel jelenítették meg életképeket az 1970-es évek elejéről, görbe tükröt tartva a korszak viszásságai, emberi gyarlóságai elé.

Az Egylet számára a közönségsiker a legrangosabb elismerés, amiből ezúttal sem volt hiány. A nézők együtt éltek a színjátszókkal, nevetéssel, egy-egy jelenet utáni tapssal fejezték ki tetzésüket, a szünetben pedig sokan gratulációjukkal, dicsérettel illették a szereplőket.

Ezúttal a különdíjat Mátics Béláné érdemelte ki az általa megjelenített programszervező, azaz korhű kifejezéssel élve „kultúros” hiteles alakításáért. A Hortiné dr. Bathó Edit által írt és rendezett darab már több sikeres előadást tudhat maga mögött. Legközelebb Jánoshidán 2024. február 24-én láthatják az érdeklődők a Faluszínház bérletés előadások egyik programjaként.

**Dr. Körei-Nagy Katalin
hagyományörző**

Jász-Nagykun-Szolnok megye Tisza-szabályozás előtti földrajzi nevei az 1860 előtt készült kéziratos térképek névanyaga alapján XII. rész

26 Tiszaföldvár, Martfű

1. Akol sziget 1819/69, 1822/23, 1833/44
2. Csikós halom 1833/44
3. Csikós kert 1822/23
4. Csoma halom 1822/23
5. Csorcsány laponyag 1782/85, 1822/23
6. Deák halom 1822/23
7. Deák hátya 1833/44
8. Dellő (Delelő) halom 1822/23
9. Dinnyés 1833/44
10. Ellető halom 1822/23
11. Erdő(s) sziget 1819/69, 1822/23
12. Ér halom 1819/69
13. Ér halom-sziget 1819/69, 1822/23
14. Fácányos 1833/44
15. Faragó halom 1822/23
16. Felső rét 1833/44
17. Görbe ér 1822/23
18. Görbe tó 1822/23
19. Görög föld 1819/69
20. Gulyás halom 1819/69
21. Halász ér 1833/44
22. Határ domb 1782/85
23. Homok nagyhalom 1822/23
24. Homoki rét 1819/69, 1822/23
25. Homoki szőlő 1833/44

26. Homoki telek 1822/23
27. Homoki tó 1833/44
28. Jend 1819/69, 1833/44
29. Kenderes halom 1833/44
30. Körvtélyes 1833/44
31. Kun halom 1819/69
32. Ló sziget 1819/69
33. Nagy hát 1819/69, 1833/44
34. Pap hátya 1819/69
35. Peresi major 1819/69
36. Román 1819/69, 1833/44
37. Schweizerei 1782/85, 1819/69
38. Sulymos tó 1819/69, 1833/44
39. Szérús kert 1833/44
40. Szöllősi halmok 1819/69
41. Szöllőhíti kettős halom 1822/23
42. Tetves halom 1782/85, 1822/23
43. Toba ér 1819/69
44. Vágott halom 1784/90
45. Vám 1784/90
46. Varsányi halom 1782/85, 1784/90, 1833/44
47. Zsófia halom 1819/69
48. Tisza 1782/85, 1784/90, 1819/69, 1822/23, 1833/44

folytatjuk

Veresegyházi Béla ny. iskola-igazgató

VERSELŐ JÁSZOK ÉS KUNOK

Meggyespele

Sorra sorjázó zöld ákom-bákom,
Tündér napszála röppenő szárnyon,
Eldőlő dülő penge él,
Vékonyodó út ideér.

Nyárfa erdősáv szigete bástya,
Fényhátú pocsolyák ég-palástja,
Király rege csönd hatalom,
Széled szelíd agancsokon.

Lehorgonyozott napbárka fonál,
Mint a lélegzet két világba jár.
Száz esztendő titkát töltő,
Nádrengeteg emberöltő.

Farmosi László amatőr költő

De jó volna...

De jó volna újra gyermek lenni,
Édesanyám karjában pihenni.
Karjaiban gyengén simogatna,
Meleg szíve biztonságot adna.

Virrasztott ő éjjel, nappal értem,
Vigyázott rám, valami ne érjen.
Szíve gazdag, érzékeny a lelke,
Elringatott minden áldott este.

Hogy bírta ő, a törekeny teste?
A gyermekéért életét temette.
Bús a szívem, itt maradtam árván,
Anyá nélkül, szülőföldem hátán.

Többé már nem hallom szavát?
Vérző szívemet bánat járja át.
Könnyeim hullnak a sírhalmára,
Keresztet vetek anyám fejfájára.

Tajti – Hajós Sándor amatőr költő

KÖNYVISMERTETŐ
Barna Gábor – Mártonfi Benke Márta –
Pozsgai Imre: Az életszeretet festője.
Papp-Kökényesdy Sándorné Szeőke Izabella művészete

Köttön Vezér Honismereti, Hagyományörző és Városvédő Egyesület,
Kunszentmárton, 2022. 160.

Nagyszerű képzőművészeti album jelent meg Kunszentmártonban 2022-ben az *Örökségünk* sorozat 3. köteteként, amelyet Barna Gábor, Hegedűs Krisztián és Pusztai Gabriella szerkesztett, a *Város történeti és néprajzi tanulmányok* sorozat 23. köteteként. A sorozatot Barna Gábor és Józsa László alapította.

Papp-Kökényesdy Sándorné Szeőke Izabella (1898–1986) Kunszentmártonban született és ott is halt meg. Jeles festőművész volt, alakja, művészete azonban nem igazán ismert, még a kunszentmártoniak előtt sem. Jeles munkát végeztek ezért dr. Barna Gábor néprajztudós vezetésével, amikor a Városi Értéktárból sikerült a Megyei Értéktárba felvetetni Szeőke Izabella művészetét, majd egy szép könyvet megjelentetni róla, a *Köttön Vezér Honismereti, Hagyományörző és Városvédő Egyesület* segítségével.

A könyv szerzői dr. Barna Gábor néprajzkutató, Mártonfi Benke Márta festőművész, művészeti író és Pozsgai Imre művészettörténész, akik kiváló munkát végeztek. A 160 oldalas szép és esztétikus művészeti album gazdagon tartalmaz fényképeket Szeőke Izabella életéről, valamint gazdag válogatást (színes képekkel) a festőnő életművéből; festményeket, csendéleteket, tájképeket, az érett művész alkotásait, vallásos tárgyú képeket, vázlatokat, rajzokat, akvarelleket, meseillusztrációkat és képeslapokat. Összesen 198 alkotást tartalmaz, valamint a művész életéről és művészetéről szóló írások között is néhány grafikát, szőnyegét, festett zsebkendőjét.

A Beköszöntőben így ír dr. Barna Gábor: „Egy olyan festőművészt mutat be könyvünk, akit sem a művészeti életben, sem szülővárosában nem ismernek. Életének első felében pedig rendszeres résztvevője volt rangos kiállításoknak, műkritikusok, művészettörténészek méltatták alkotásait. Nem ontotta a képeket. Erre

a kötetre készülve alig kétszáz alkotását tudtuk összegyűjteni. A műtárgypiacon nincs jelen. Képeit nem őrzik közgyűjtemények. Mind magántulajdonban van. Sokoldalú alkotó volt.” Ezzel Barna Gábor mintegy kedvet csinál a könyv elolvasásához, átnézéséhez és tanulmányozásához.

A könyv címlapja

Ezután *Az életszeretet festője* címmel szintén Barna Gábor ismerteti Szeőke Izabella életét, amely küzdelmekben és alkotómunkában gazdag volt, olyan időkben is, amelyek nem igazán voltak vevők erre a művészetre, s megélni sem tudott volna a képeiből. Szeőke Izabella azonban sohasem adta fel a harcot a szépségért, az élet értelméért való küzdelemben. Mindig megőrizte derűjét és méltóságát. Valóban az életszeretet festője volt.

Az életpálya aktív, alkotói szakaszát dolgozza fel Pozsgai Imre művészettörténész *A Nemzeti Szalon kiállításain és útja a Magyar Képzőművészeti Társasághoz* című következő fejezetben. Ebben a jól indult művészi életpálya kiemelkedő

mozzanatait ismerhetjük meg, s közben elgondolkodhatunk azon is, hogy milyen csúcspokra jutott volna még ez a művészet, ha 1945-ben kényszerűen derékba nem törik Szeőke Izabella művészi pályája.

Ezután Mártonfi Benke Márta festőművész szakmailag elemzi Szeőke Izabella festészetét a *Csók István és Vaszary János kunszentmártoni tanítványai* című fejezetben. Ismerteti a nagy műveltségű, mélyen vallásos művész sokrétű, szerteágazó alkotómunkáját; a festményektől a rajzokig, a képeslapok és használati tárgyak készítéséig. A Csók- és Vaszary-tanítvány bármihez nyúlt, keze nyomán mindig megszületett a művészet csodája; egy szép és gazdag lélek a nehézségeken is diadalmaskodó hite, gazdagsága és tehetsége.

A szép könyv előadásokkal egybekötött ünnepi bemutatója 2023. április 21-én, pénteken 16 órakor volt a kunszentmártoni Kaszinó előadótermében, a *Kitelepítettek* című állandó kiállítás szomszédságában. Itt Barna Gábor, Mártonfi Benke Márta és Pozsgai Imre előadásai után vásárolni lehetett a könyvből, valamint dedikálni is a három szerzővel. Én úgy érzem, hogy Kunszentmárton, a Nagykunság és az egyetemes magyar kultúra újra egy szép könyvvel lett gazdagabb, amelynek örülnünk kell, tanulmányoznunk, s megköszönnünk a három szerzőnek, a szerkesztőknek és a *Köttön Vezér Honismereti, Hagyományörző és Városvédő Egyesület*nek a gyönyörű könyv megjelenését. Hogy újra reneszánszát élje a kunszentmártoni Papp-Kökényesdy Sándorné Szeőke Izabella művészete, amelynek nem ártottak az igazságtalan mellőzöttség évtizedei. Ma is képes bennünket megszólítani, ma is derűt és örömet sugall, gondolkodásra serkent, önismeretre tanít s segít keresnünk Istent az emberi élet olykor bizony nehéz keresztútjain. Fogjuk, vegyük és gyönyörködjünk benne. Hiszen Szeőke Izabella életműve most vált igazán közkinccsé, egy város közösségének vitathatatlan és egyértelmű értékévé.

Kovács János helytörténeti kutató

KÉPES KRÓNIKA
A jászkapitányok
erdélyi kirándulásáról

A jászkapitányok évek óta szerveznek kirándulást Magyarország vagy a szomszédos országok történelmi vidékeire. Ebben az évben – szeptember 13-tól 17-ig – Erdélyben barárgoltak, bejárva a Partium és Székelyföld számos települését. A látóvalok gazdag tárházában Szabó Csaba idegenvezető segítette eligazodni, aki nemcsak széleskörű történelmi tudásáról adott tanúbizonyságot, de az adott tájhoz vagy településhez kapcsolódóan irodalmi és zenei csemegékkel is megörvendeztette a csoport tagjait.

Szabó Csaba idegenvezetővel Nagyváradon a püspöki palota kertjében *Fotó: Bathó Edit*

Jász- és kunkapitányok Szent László király szobra előtt Nagyváradon
Fotó: Bathó Edit

A keresdi Bethlen kastély udvarán *Fotó: Bathó Edit*

Kopjafás emlékhely Nyergesztőn
Fotó: Bathó Edit

Csoportkép Benedek Elek sírjánál Kisbácsonban *Fotó: Szabó Csaba*

Hagyományteremtő Kutyagolás

A hagyományra úgy tekintünk, mint egy régmúltban gyökerező beláthatatlan ideje élő szokásra. Keletkezésének időpontja ismeretlen. A Jászság kiemelkedően aktív hagyományörző közössége, a Simon Károly vezetésével működő Jászsalsószentgyörgyi Honismereti és Hagyományörző Egyesület által életre hívott hagyománynak azonban a „születésnapja” és keletkezésének pontos körülményei is ismertek.

A település határába, a Szöghatárba szervezett 17 kilométeres gyalogtúrára, azaz a „Kutyagolásra” 2023. szeptember 9-én a rekkenő hőség ellenére szép számmal gyűltek össze a tagok.

Kutyagolás az alsószentgyörgyi határban

Fotó: Körei Nagy Kristóf

S hogy mi adta a motivációt? Az Egyesület fiatal tagja, az időközben már négyszeres caminos Körei-Nagy Kristóf 2023. február 24-én a Falusi Esték programsorozat keretében a második caminojáról, a Portugál útról vetített képes előadás keretében osztotta meg élményeit „El Camino-újabb 1000 km extrém forráságon át az óceánig” címmel. Az élénk érdeklődéssel kísért előadás végén Kovács Sebestyén egyesületi tag felvetette a falu határát megcélzó Jászsalsószentgyörgyi Camino szervezésének lehetőségét Kristóf vezetésével. A mindenre nyitott tagság megvalósításra méltónak találta az ötletet, így lett az ötletgazda Kovács Sebestyén, a túra védnöke pedig Körei-Nagy Kristóf.

A Camino elnevezés a spanyolországi vallási utat jelöli, ezért némi névváltoztatást tartva szükségesnek, a program Talált József emeritus jászkapitány

névadó jóvoltából „Kutyagolás” néven került meghirdetésre. A „Kutyagolás” születésnapja tehát 2023. február 24., első megvalósulása 2023. szeptember 9.

A Hazát járó túra csoporttal kiegészült tagságot Simon Károly elnök köszöntötte, majd Zsigri Lászlóné Marika békéért fohászokodó népi vallási éneke adott méltó lelki útravalót. A forró nyári napokat idéző hőség, a göröngyös út, no meg a távolság nagy kihívás volt ugyan, de jó hangulatban fogyott az út a léptek nyomán. Előtörtek az emlékek határba vitt ebédéről, régi idők aratásáról, tanyából megközelített iskoláról. A kimerültek a menetet kíséror traktoron pihenhettek meg.

A táv felénél Terjéki József és Töröcsik Ignác által készített pásztortarhonya adott erőt a folytatáshoz, Blaha Zoltánné Erzsike pedig desszertként

szilvalekváros kenyeret kínált. Az ebéd kiszállításáról Sándor Józsefné Erika gondoskodott. A kiadós lakomától kissé elnehezülve ugyan, de mindenki célba ért, és átvette Körei-Nagy Kristóf védnöktől az első „Kutyagolás” sikeres teljesítéséért járó emléklapot. A jászsalsószentgyörgyi kutyagolók elkötelezettek a folytatás iránt.

Dr. Körei Nagy Katalin
hagyományörző

LAPZÁRTA

Rendszeres és alkalmi szerzőink figyelmébe ajánljuk, hogy a következő lapszámunk **2024 februárjában** jelenik meg. A kéziratokat és a fotókat elsősorban e-mailen legkésőbb **2024. január 21-ig** kérjük eljuttatni a szerkesztőségbe.

Lapunk szerzői

Bán Andrea néprajzkutató, Törökszentmiklós
Bognár Mária újságíró, Budapest
Csörgő Terézia ny. középiskolai tanár, Jászberény
Dr. Egri Mária művészettörténész, Budapest
Farmosi László amatőr költő, Hatvan
Illéssy Ádám emeritus nagykunkapitány, Telki
Kovács János helytörténeti kutató, Mesterszállás
Dr. Körei Nagy Katalin hagyományörző, Jászberény
prof. dr. Kürti László egyetemi tanár, Miskolc
Metykó Béla helytörténeti kutató, Jászberény
Dr. Örsi Julianna, társadalomkutató, Túrkeve
Tajti-Hajós Sándor amatőr költő, Túrkeve
Tóth Tibor, a FÉBE elnöke, Jászfényszaru
Ufer Sárközi Ágnes helytörténeti kutató, Jászberény
Varga Istvánné magyar-történelem szakos tanár, Fülöpsházás
fr. Varga Kamill ofm, helytörténeti kutató, Gyöngyös
Veresgyházi Béla ny. iskola-igazgató, Tápiószéle

Lapunk fő támogatói

Nemzeti Kulturális Alap Ismeretterjesztés és Környezetkultúra Kollégiuma

Jászsági Önkormányzatok Szövetsége

Személyi jövedelem adó 1 %-a

Jász Múzeum

Nemzeti
Kulturális
Alap

REDEMPTIO

A jász és kun települések honismereti lapja

Megjelenik kéthavonta

Kiadja a Jász Múzeumért Alapítvány

Felelős szerkesztő: Hortiné dr. Bathó Edit

A szerkesztőbizottság tagjai: Bugyi Gábor,

Kókai Magdolna, Papné Varga Bernadett

Előkészítési munkák: Bugyi Gábor,

Papné Varga Bernadett

A kiadó és a szerkesztőség címe:

5100 Jászberény, Táncsics M. u. 5.

Tel./fax: 57/502-610; 06 30 365 8724

E-mail: bathoedit56@gmail.com

www.jaszmuzeum.hu

ISSN 1218-9553

Nyomdai kivitelezés: Creatív Color Stúdió

Kft. Tel.:30/230-4521 • www.ccstudio.hu